

pisma

TEŽAVE Z REFORMAMI

V Sloveniji izhaja revija Srp, ki si je samovoljno in samovšečno zadala nalogo, da reformira slovenski pravopis, in to tako, da namesto "š" piše povsod "sh", namesto ž piše "zh", namesto č pa "ch". Kot že mnogi reformatorji pred njimi, se tudi pri Srpu ne zavedajo, da je jezik struktura, ki se je ne moreš dotakniti na enem mestu, ne da bi je nehote ne načel tudi na drugih. Ponavadi je tako, da izboljšaš (ali misliš, da izboljšaš) nekaj le za ceno, da nekaj drugega pokvariš. Le z zvrhano mero sreče in še več znanja se obe, hotena in nehotena sprememba, lahko izkažeta za zadovoljivi.

Na kaj je trčil Srp, ob čem se je skrhal? Slovenščina pozna besede - nekaj stotin jih je - ki vsebujejo "sh" in "zh", ki se seveda ne izgovarjata "š" in "ž". Zato prihaja med uveljavljenim in predlaganim do nepotrebnega konflikta. Nekaj primerov! Različnopomenski besedi "šema" in "shema" se po Srpu pišeta enako: "shema". Besedo "shodiš" piše "shodish", kar pomeni, da stoji "sh" v isti besedi za dva različna glasova. Za besedi "izhajati", "vzhod" je možno troje rešitev: 1) besedi naj bi se kot vse na "zh" izgovarjali po novem: "izhajati", "vžod"; 2) skupaj z mnogimi drugimi naj bi bili proglašeni za izjemi in bi se zato kljub reformi izgovarjali klasično; 3) zanju bi si bilo treba izmisliti nove znake, seveda ne strešice (staro obliko "shiraš" nadomestiti z novo "širash" bi bil čist humor). Razen tega se bojim, da bi nove znake prej ali slej vzeli na piko novi reformatorji. Četrte možnosti: tiste, da bi se vsem tem besedam odrekli, nočem jemati v poštev.

V naslednjem elegijskem distihonu sem si vzel pesniško svobodo in nanizal nekaj težav, ki si jih je Srp naložil, ne pa rešil. Če se bo bralec dovolj potrudil, bi jih moral naštetih devet.

SLOVENSHCHINE PISANA SHEMA

Zhanjesh brezhibno, o Srp, a kaj, ko shirash brez shrambe.

V treh zhe izhajash smereh; chas je, da shodish na vzhod.

Drago Bajc (iz zbirke Vzhichenost izhlapevaja)

SLIKA NA PLATNICI: Moški pevski zbor Fantje izpod Grmade ob svojem 40. nastopu na reviji ZCPZ Pesem jeseni na Opčinah (foto Maver).

UREDNIŠKI ODBOR: Jadranka Cergol, Liljana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Sara Magliacane, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemas, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Andrej Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

KAZALO

V pričakovanju dveh zakonov	1
Rok Komel: Pesmi	2
Ksenja Bratina: Ni naključje, da izbiram temno čokolado	5
Pavle Borštnik: "Če doma jim dobro ni, žerjavi se čez morje dvignejo..."	10
Peter Merku: Iz spominov na starše (XLVI.)	14
Ivo Jevnikar: Blaž Torkar, Šola za specialno urjenje (1. del)	16
Mitja Petaros: Slovenski evro kovanci	20
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...	23
Angelos Baš: Alienum fundum arare	23
Antena	27
Ocene:	
Knjige: Tamara Griesser-Pečar, Cerkev na zatožni klopi (A. R.); Leksikoni cerkva na Slovenskem (C. Velkovrh)	34
Knjižnica Dušana Černeta (62)	36

Na platnicah:

Pisma; Za smeh in dobro voljo,
Listnica uprave.

Priloga: RAST 7 - 2005

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307

urednistvo@mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.z.
Reg. na sodišču v Trstu št.193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane 3,00 €. Celoletna naročnina za Italijo 24,00 €; nakazati na poštni tekoči račun 11131331 - Mladika - Trst. Letna naročnina za Slovenijo in druge države 25,00 € (ali enakovreden znesek v tuji valuti), po letalski pošti 30,00 €.

Tisk: Graphart snc - Trst

V pričakovanju dveh zakonov

Nobenega smisla nima razlagati, zakaj je zaščitni zakon še vedno pod ključem v vladni palači, in zakaj bo tam ostal najmanj do pomladi. Tržaški nacionalisti pač še naprej pogojujejo vlado in so odločeni čimbolj preprečiti vidno prisotnost slovenske manjšine. Prav nič jih ne briga, če s tem povzročajo škodo tudi državi, saj jo izpostavljajo zunanjim kritikam in jo postavljajo v objektivno neljub položaj, ker se zaveda, da sama ne spoštuje lastnih zakonov in da krši skoro 60 let staro ustavo. Kot se je že dogajalo v preteklosti, teh nacionalistov noče nihče razočarati in verjetno nam je usojeno, da se bomo s protislovenskim pogojevanjem morali verjetno ukvarjati tudi v prihodnosti.

Zato je razumljivo in upravičeno, da smo se v zadnjem času začeli ukvarjati na eni strani z osnutkom deželnega zakona, ki naj ureja odnose med deželno upravo in manjšino, na drugi pa s slovenskim zakonom za Slovence v zamejstvu in v tujini. Oba sta se že močno približala zaključni fazi odobritve, slovenski je celo že prestal vladno preverjanje.

Kaj si pričakujemo od deželnega zakona? Predvsem, da bo konkretnější od zakona 38, da ne bo skrival pasti podobne paritetnemu odboru, pač pa da bo predvidel organ, ki bo institucionalno - ne vezano na trenutno politično stran, ki vlada v deželi - skrbel za stalne stike med deželno upravo in manjšino. Podobno ustanovo že poznajo nekatere manjšine po Evropi in je nadvse koristna tudi za načrtovanje novih pobud. Prav tako bi moral novi zakon veljati v vsej deželi in ne samo na manjšinskem področju, da ne bodo prikrajšani tisti, ki so bili prisiljeni iti od doma s trebuhom za kruhom. Preveč na lahko smo se jim odpovedali, saj nobena naša ustanova ne vodi niti evidence o njihovem številu in prisotnosti na teritoriju, kaj šele, da bi z njimi vzdrževali stike. Pričakujemo, da bo novi zakon predvidel neko formalno priznanje krovnim organizacijam, da se bodo tako lahko z večjo težo obračale na deželne organe in posegale v korist manjšine. Enkrat za vselej mora novi zakon rešiti tudi vprašanje zajamčenega manjšinskega zastopstva v izvoljenih telesih: zadevo bo sicer urejal volilni zakon, vendar mora novi manjšinski zakon to načelno obveznost vsekakor osvojiti.

O zakonu, ki bo v prihodnosti urejal odnose med matico in Slovenci v zamejstvu in po svetu, bi lahko izrekli eno samo načelno misel: tak naj bo, da se Slovenci ne bomo čutili tuje v domovini. Vendar pa obstajajo praktični razlogi, da si lahko želimo in pričakujemo bolj razčlenjen zakon, ki nas ne bo obravnaval le kot posameznike, pač pa predvsem kot organizirano skupnost, ki je od vedno prisotna na tem teritoriju in torej avtohtona. Tudi od tega zakona pričakujemo konkretnosti in da nas spoštuje kot subjekt, ki je avtonomen in si sam izbira svojo usodo. Tudi v tem smislu si torej hočemo in moramo pričakovati neko formalno priznanje krovnih organizacij, ki so posrednik med civilno družbo in matico. Po zgledu tuje prakse bi si lahko tudi Slovenija z malo poguma lahko omislila neko stalno prisotnost manjšinskih zastopnikov v svojem Parlamentu. Slovenske manjšine so že izrekle nekaj pomislekov do osnutka zakona in opozorile na nekatere pomanjkljivosti, ki se jih da z dobro voljo še odpraviti, kakorkoli že pa Slovenci zunaj meja države Slovenije trdno pričakujemo, da bo novi zakon v svojih načelih in praksi potrdil dosedanje pojmovanje skupnega kulturnega prostora, ki je hotelo podirati pregrade iz politične in ideološke preteklosti in po zaslugi meja, ki niso nastale po naši krivdi. Ko zdaj gledamo, kako te meje padajo, pazimo, da ne bomo z objestnim pristopom gradili nove pregrade, ki bi temeljile na predsodkih in na nepoznanju manjšinske resničnosti.

Rok Komel

Pesmi

Druga nagrada za poezijo na literarnem natečaju Mladike za leto 2004

KONEC ČASOV

I

Spustil si svoje jalovo sidro.
Ob vznožju rumene gore,
na koncu časov
si ga odvrigel,
da se je zarilo v sipki pesek.

Prišel si do roba
zadnje krajine.
Žveplene oaze,
okrašeni kamni,
vezenje lastovičjih misli.
Vsi nepotešeni tolmuni
se nalahno hahljajo
ob plimovanju konca časov.
Trsje zori.
Karavana se krohota
spokojnim glavam
na podstavkih.
Davni obrazi.
Slast vsega povedanega
in dorečenega
je prekrita z novimi plastmi.

Vedno nove podobe
konca časov
so vetrnice, mlinska kolesa,
otroške gugalnice.
Vse se giblje
po zaporedju izpraznjenosti.
Vse niha in se vrača,
kakor nekakšen sledni pes
na kaplji časa,
v brbotanju peščene ure.

II

Približaš se zadnji uri.
Rob odteka,
kamen oglušī.
Odmev se podi preko sipine.
Ohromeli vrvohodci
nizajo cvetove
na svoje nevidne niti.
Kolesje, vrtinec,
berač z leščerbo,
vsi so samo igralci,
samo šahovske figure
na krožnici časa,
na pelodu trenutka, hipa.

III

Tu je konec časov.
Lebdiš.
Spoznal si zgodbo
te strašljive ure.
Hodil si nepremičen,
čutil si jo,
ko si gledal tja dol med gabre.
Povej hrt, ostareli hrt
kje je zavijanje
tvojih grlenih glasov?
Ničesar ne vem,
ko izpraznjen sekam stopinje
ob dnevu zadnje besede
in se radost izmika
skozi tvoje zenice hrt.
Opazujem povoščeno mumijo
tvojih sanj hrt.
Tebe, ki si nekoč prekinil
svoje obstajanje
in si ob koncu časov
samo še odsev,
hladna kislina
v razigranem vetru.

IV

Po pekočih prostranstvih jezdijo.
 Po ogrlicah iz žada,
 po fibulah iz strasti.
 Tu so, vsak trenutek so bolj tu.
 Dotikaš se jih z žametno roko.
 Na konici časa,
 na zrcalu, na prosojnem obrisu
 svojega nikoli ponovljenega obraza
 vidiš njihove zgarane maske.

Ogleduješ si jih,
 ko kopljejo vodnjake
 in se spuščajo do vode,
 do brstenja.
 Z grčavo glavo iz mahu
 so polegli kraj bresta.
 Samo petelin
 z zobatim izrazom,
 z razkošnimi barvami,
 jim izkljuje koščene oči.

Takrat se dvignejo
 in se napotijo v prihodnost
 proti novim krizantemam časa.
 Srečajo se v tvojem obrazu.

KAČA

Upri se begajočim mislim.
 Kakor zahrbtne hijene so.
 Morda so netopirji in samogibno,
 kot programirani roboti
 krožijo po tvojih možganskih valovih.
 Skušaj jih ukrotiti, jih ustaviti,
 se potopiti v pokrajino pesmi,
 pa te trudnega raztelesijo
 skoraj kakor krokar,
 ko napišeš besedo gad.

Kača, ki je nepremično ždela,
 v izbi tvojega otroštva.
 Zvita v valju, v stekleni posodi,
 pokriti s pokrovom,
 ki je imel na vrhu drobno kroglico.
 Tam je obstajala kača.
 Z neukročeno slastjo, s strupniki, s pikom.
 Zdelo se ti je,
 da bo zdaj, zdaj omrtvičila plen,
 mu odvzela gibe, cviljenje
 ali prhutanje kril.
 Zdelo se ti je,
 morda bo nekoč oživila,
 se odplazila iz posode,
 kjer je bila ukročena in mrtva
 namočena v špirit.

ČAROVNICA

Mučili so
 te celo stoletje.
 Ki si uklela zarod,
 ki si ob mesečini,
 ob ognju
 prisluhnila
 zvokom barve,
 glasovom molčečega tropa volkov.

Ki si tavalala,
 blodila
 po oazah.

Hropla si ko tujka
 obsevana z rumeno besedo,
 okovana na pranger
 ob uri molka
 tišine.
 sonce sije v zenitu.

Z večerom prihaja mir,
 molitev briše brazde dneva,
 dragulji se sipajo s sten.
 Vse čaše so polne do roba.

LOV

I

Jutro je.
 Zdramila se je oranžna krogla.
 Po labirintu,
 po stezi,
 bežijo mlade in ranjene samice.
 Od brloga do brloga
 vodijo bronaste, skeleče sledi.

Jutro je.
 Poblaznele žveplene živali
 so prekrile votle poti.

III

Čemu obstajaš veper?
 Plodovi tvojih slutenj
 so se vžgali v kamnite fosile.
 Obrisi tvojih blodenj
 so preminuli.

Veper, veper, veper.

Veper s pohlepom,
 z grivo,
 s silo jate kanj.
 Tvoje hropenje
 je skotilo šestero sonc.
 Na pogorišče tvoje sle
 so prijezdili sloki konjeniki.
 Privabila jih je tvoja rana,
 tvoja kalna uspavanka.

Ko si z belim glasom
 postal silnejši od zapaha
 tvoje kletke,
 veper.

II

Prostor
 je nasičen z vonjem po plenu.

Vimena oblakov so pomodrela.

Izžgani kragulji
 so uplenili čas,
 ga razkosali
 kot kopito pomladnega žrebca.

Mavrični jarem
 se je izpregel iz osi.

Čujejo se streli,
 ki prihajajo
 od izbokline,
 iz kanjona,
 iz vrelca gonjačevega sopenja.

IV

Na tem grebenu
 v ogenci
 ni več nikogar.
 Jelen tja ne zablodi,
 Lovec tam ne lovi.

Tam ni nikogar,
 ki bi svate,
 vse te svate nakrmil.
 Tam ni rožmarina
 ne deklina,
 da bi raz balo,
 raz besedo
 ponudila slast.
 Slast pod ljubjem.
 Slast piščali
 in neskotenega mladiča.
 Slast vepra,
 slast divje živali.

Ksenija Bratina

Ni naključje, da izbiram temno čokolado

Priporočeno na literarnem natečaju revije Mladika za leto 2004

1

Nikoli nisem marala vonja po avtobusu. Spominjam se, da mi je bilo treba samo omeniti vožnjo z avtobusom, že se je pojavila v ustih slina, ki je imela neprijeten kiselkasto grenak okus. Bil je okus po postanem in prežvečenem in po polnilu v oblazinjenih sedežih, prepojenem s cigaretним vonjem. Želodčni sokovi so se takoj odzvali na spomin okusa v mojih ustih in se začeli vrtinčiti ter stiskati želodec v drobne krče. Takrat tudi misliti nisem mogla več jasno, ker sem postajala od same misli na vonj po avtobusu omočična. Na poti proti avtobusni postaji sem bila ponavadi prepričana, da vožnje tokrat zagotovo ne bom prenesla. Pa sem jo. Običajno sem jo vedno. Le ko sem prispela na cilj in sem se od avtobusne postaje oddaljevala, se mi je čedalje jasneje vračal spomin in je v ustih nastal še izrazitejši neprijeten kiselkasto grenak okus. Kože pa se je oprijel občutek umazanosti. Kot bi se mi kože oprijela prozorna folija jedke umazanije, ki je prihajala iz spomina na luknjo v sedežu, ki jo je izžgala žareča cigaretna konica in iz spomina na nacefran skaj, iz katerega je bil prednji del naslonjala za desno roko. Iz spomina na roko, ki je skajasto gladkost najprej načela, iz spomina na roke, ki so cefranje nadaljevale. Ko sem prišla domov, sem oblačila lahko samo še vrgla s sebe in temeljito zdrgnila ta namišljeni vonj. Obleka s spodnjim perilom vred je šla v košaro za pranje. Na lase sem znila več šampona kot običajno. Z vonji po lastni kopalnici je počasi izginal neprijeten okus v ustih in je izgubljal svojo moč, tudi če sem se še spominjala avtobusa. Dlje kot sem bila v kopalnici, težje sem priklicala v spomin grenko kiselkasti postani okus. Ko tega sploh nisem mogla več, sem vedela, da sem oprana. Avtobusi so name v resnici močno in neprijetno delovali.

Včasih se vprašam, zakaj se mi prikrade spomin nanje takrat, ko pomislim na starše. Za to ne morem najti posebej pametne razlage.

2

Zadnje čase se velikokrat spomnim svojih občut-

kov v zvezi z avtobusnimi prevozi, ker se po novem vozim z avtobusom v službo v dve uri oddaljeno mesto. Poučujem psihologijo in to počnem prvič. Rada bi bila dobra učiteljica. Rada bi imela pozorne in bistre učence. Čeprav to počnem šele tretji mesec, spoznavam, da ne moreš biti ves čas samo dober in da tudi dijaki ne morejo biti ves čas pozorni in bistri. Dobro se je sicer ves čas truditi v tej smeri. Potem imaš preprosto več možnosti za to, da od časa do časa lahko dobiš občutek, kako si blizu zastavljenemu cilju.

To se mi zdi dobro spoznanje.

Ne moreš biti ves čas dober.

To je zame novo spoznanje.

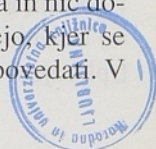
3

Odkar se vozim z avtobusom, sem prišla pravzaprav do mnogih spoznanj. Na mojih vožnjah sem začela brati svoje lastne misli tako, kot ponavadi berem knjige. Ko se usedem na avtobus, se začenjajo misli premikati in listati, beseda za besedo, stavek za stavkom, da bi jih lahko na koncu zvezala v snopič in bi bila to knjiga. Besede se celo spremenijo - če se kakšna ne bere najbolje -, nekatere so podčrtane in druge spet prečrtane ter nadomeščene z novo. Hej, štiridesetletnica, piše tam, si pa prišla daleč, piše tam, imela si, kaj vse si imela, in danes nimaš nič od tega.

Tega ne jemljem kot očitek, temveč kot golo dejstvo.

In ko avtobus premaguje celo vrsto ovinkov na poti proti mestecu, kjer po novem poučujem, berem svoje misli laže, kot bi jih kjerkoli drugje. Imam opravičilo za to, da v tem času ne počnem nič drugega in to smem varno početi, česar za branje misli v lastnem avtomobilu ne bi mogla trditi. Kolikokrat se mi je že zgodilo, da sem se v avtu naenkrat znašla na kakšnem kraju, ko nisem vedela, kako sem do njega prišla.

Z mislimi nočem početi nič določenega in nič določenega ne iščem, pustim, da se odprejo, kjer se odprejo in pustim, da povedo, kar imajo povedati. V

dveh urah vožnje tja in v dveh nazaj seveda ne morejo ves čas teči in govoriti, predvsem nazaj grede velikokrat zaspim. Ampak ko se zbudim, so ponavadi že tu, zelo budne in zelo žive, klepetave in zgovorne, moje misli, moja knjiga, ki se je ne morem otresti, in nisem prepričana, da bi se je sploh zares hotela, tudi če bi bilo to možno.

Mimo švigajo avtomobili in v tednu, ko se vracam domov v poznih popoldanskih urah, se bliskajo žarometi tistih, ki vozijo nasproti, in tistih, ki avtobus prehitevajo. Takrat nimam občutka, da sem kaj posebno pomembnega storila za ozračje na tem delčku sveta, kjer prebivam, ko sem odločila, da se bom vozila z javnim prevoznim sredstvom. Na avtobusu sem namreč ponavadi sama, le včasih na kakšni vmesni postaji vstopi še kakšen potnik, ampak avtobus je pretežno bolj prazen kot ne. Zato kdaj ob pobliskavanju žarometov pomislim, da sem s svojo odločitvijo za javni prevoz okolici prej škodila kot koristila. Šele ko mi je nekoč sprevodnik zatrdil, da bi avtobus na tej progi vsekakor vozil - z mano ali brez - sem se lahko počutila za silo pomirjeno in koristno. To je nekaj, kar zelo potrebujem. Moram se čutiti kotistno. To je verjetno prevod odraslega za tisto, čemur se v otročjem besednjaku reče pridnost.

Voženj sem se na začetku bala, vseeno gre za štiri ure vožnje na dan, sedaj pa sem se že dodobra navadila nanje. Postale so del mojega dnevnega ritma, podobno kot vstajanje, pitje jutranje kave, prižiganje in ugašanje radia ter luči v stanovanju, od časa do časa kakšen krajši sprehod po okolici. To je namreč tisto, kar sestavlja moje življenje po novem. Zelo malo je ostalo od prejšnjega vrveža in naglice brez konca. Zelo malo je ostalo od rutinskih skrbi za druge. Ničesar ni več, kar ne bi bilo moje. Ničesar, čemur jaz izrecno ne bi dovolila, da se lahko znajde v mojem bivanjskem teritoriju. Podobna sem oblastnemu psu. Dodobra sem zgrabila in označila svoj psihični prostor in zelo lastniško se obnašam v njem.

4

Odloči se, kam bi šla, je na začetku gospod mož še rahlo ironično mahal z grožnjami pred mojo občutljivo dušo, češ, kako boš šla, brez službe in z raztreščeno samozavestjo. In se je uštel, ker ni računal na moje samoljubje. Tudi ko se izteče zadnja kaplja samozavesti, določena količina egoizma ostane. Egoizem in huda bolezen ponavadi očistita človekovo bivanje vse osmišljevalne navlake. V izbiri med trpljenjem in življenjem ni dvoma. Raje trpim živ

kot neham trpeti in umrem.

Egoizem me je izvlekel.

In razpis v časopisu. In dejstvo, da število prijavljenih ni bilo posebej veliko? Tako sedaj delam za plačilo potnih stroškov in da se lahko sama prehranim.

Za to, da imam kje stanovati, sem morala prodati avto. Ob tem mi je dobro dela misel o prispevku k boljšemu ozračju na naši polobli.

To je bilo takrat, ko sem zelo potrebovala kakšno misel, ki bi mi dobro dela.

5

Odločila sem se za stanovanje v bloku, ker sem navajena na bloke. Mogoče se zato tam najbolj počutim. Ker je moj prvi spomin na bivanje - spomin na bivanje v bloku. Z ograjo na stopnišču, na katero si se ulegel in se spustil navzdol kot po najhitrejšem toboganu. S stopnicami, po katerih me je v večernem mraku rada preganjala kakšna namišljena oseba. Ko sem se vzpenjala po stopnicah, mi je bila tik za petami, če sem se nenadoma ozrla, je bila vedno urnejša kot jaz in je skočila na stopnico pred mano. Na stopnišču so bila tudi okna. Na steklih smo lovili in ubijali muhe. Ko so menjali šipe, ki smo jih otroci po nesreči razbili, smo skrivaj vtikali prstke v toplo mehke kit, s katerim so steklo zatesnili in čeprav smo to počeli na skrivaj, so nas vedno razkrinkali. Majhni prsti so pustili jamice v kitu, ki je bil naslednji dan vse drugačen - trd in grob na otip, niti na misel nam ni prišlo, da bi se takšnega sploh dotikali.

Moj sedanji blok ima stopnišče brez oken. Ograja ni takšna, da bi se dričala po njej. Stanovanje je svetlo s pogledom na travnik in manjši hrib v daljavi. Pod kuhinjskim oknom raste lipa. Verjetno je lipa - tako rišejo njene liste v vseh otroških učbenikih. Ne vem še, kako diši, ko cveti. Nisem je videla še cveteti. Nisem še toliko časa tukaj.

Ko sem šla prvokrat po stopnicah v svoje najemniško stanovanje, je v meni pravzaprav po tridesetih letih vstal spomin na tiste druge stopnice, na muhe in na volhek kit. Trideset let se nisem spominjala tega. Potem je bil naenkrat tukaj in se mi je zdelo, da je posvetil ta spomin na stopnišče, po katerem sem stopala, in ki nima oken. Vesela sem bila spomina. Skupaj z njim je prisvetila majhna punčka v karirasti oblekici s temno modrim predpasnikom. Bila sem jaz, ko sem bila majhna. Od takrat me spomin na spomin vedno razveseli, ko stopam po stopnicah proti svojemu domovanju. A dandanašnji še ni bilo večernega mraka, ki bi priklical osebo, da bi mi sledila in ki bi spretno skočila naprej, ko bi se jaz

na hitro ozrla. Sedaj bolje ločim domišljijo od resničnosti. Zato se še nikoli nisem ozrla.

6

Moji hčerki me velikokrat obiščeta in takrat jima dopustim, da vdreta v moj psihični prostor. Zavestno jima dovolim, celo pripravim se na to. Zato ju doživljam popolnoma drugače, kot sem ju doživljala zadnje čase, ko sem bila še v skupnem domu. Pustim, da me preplavita s svojimi besedami in z novicami. Prisluhnem, če slišim rahel dvom ali obotavljanje. Natančno prisluhnem odtokom glasov, in slišim tudi, česar mi ne pripovedujeta. In se znam odzvati. Ker sem zavestno pripravljena nanju. Potem gresta. Sedaj je zelo pomembno, da tudi odide ta. Kajti samo tako ju bom drugič lahko z enako pripravljenostjo in občutljivostjo spustila k sebi in sebe k njima. Ne vem, zakaj sem taka. V tem primeru se mi niti ne zdi najpomembnejše spraševanje, ali so k temu prispevali geni ali vzgoja. Zaenkrat vzdržujem situacijo takšno, kot je. O marsičem moram še razmisliti. Večja verjetnost je, da bom pri svojih letih prišla do zares smiselnega zaključka. Zato poskušam biti hvaležna letom, ki jih imam.

7

Včasih se mi zdi, da je za vse v mojem življenju še pregodaj in včasih se mi zdi, da je za vse že prepozno. Včasih se mi zdi, da ne morem misliti na nič - na nič, kar je v zvezi z mojim življenjem in bi moralo biti pomembno. Včasih se mi zdi, da si lahko privoščim kakšen dan, ko je popolnoma vseeno, ali po njem sploh še kaj bo. In ko je v njem vse popolnoma vseeno. Živalska razpuščenost temu pravim. Stvari v stanovnjaju pustim ležati vse naokrog in tistega, kar vzamem iz omar, ne spravim nazaj. Sploh pa se takrat bolj malo gibljam po stanovanju. V posteljo si navlečem revije in knjige in potem berem in se ne brigam za nič drugega. Nočem misliti na nič svojega. Takrat sem in me pravzaprav ni. Pravzaprav pravim zato, ker vseeno ne morem ne biti. Dokler nekje v globini še čutim zavedanje, da to, kar počnem, ni čisto v redu. Do takrat lahko rečem samo, da me pravzaprav ni.

Živa bitja smo pretrdovratna za pravzaprav ne biti.

Dobro se spominjam, kdaj sem prvič pomislila na to. Drobceni mehurčki, ki so migotali v namizni vazi. Mehurčki so mi dali misliti. V vazi je bilo nekaj stebelc okrasne trave, ki je edina še ostala od bogatejšega šopka iz rastlin s paradnimi imeni. Vrtnice, irisi, lilije... Potem ko so rože s paradnimi imeni že

zdavnaj ovenele, so ostale le okrasne trave. Bile so zelene. Zato sem jih pustila v vazi. Naj bodo še malo zelene. Natočila sem jim svežo vodo samo iz navade in iz navade zato, ker sem hotela biti pridna. Nič nisem mislila pri tem - mogoče, da so itak mrtve, ampak voda naj bo vseeno sveža. Bil je tak dan, ko sem velikokrat sedla na stol in gledala v prazno in tja v en dan. Niti tega se nisem spraševala, ali bog je in ali sploh kaj je. Zdelo se mi je dovolj, da se usedem in se bo kaj oglasilo - kar samo od sebe, če bo pač tako naneslo. Takrat sem zagledala mehurčke v vazi. Tiste trave so dihale. Takrat sem zagledala sebe v vazi. Bila sem taka trava. Takrat smo bili natlačeni v vazi - trava in jaz, trava z veliko manj težav kot jaz. Mehurčki so neovirani poplesavali v vodi. Vdih, izdih. Vdih, izdih. Pravzaprav je bil to dokaz, da sem živa. Na nek način je bil to neizpodbiten dokaz. Čedalje težje ostajam z mislimi v knjigah in revijah. Opazila sem, da sem začela povsod - pravzaprav - iskati zgodbo, ki je nikjer ne morem najti. Dolgo časa nisem vedela, kakšna zgodba naj bi to bila. Potem me je enkrat prešinilo, da verjetno iščem svojo zgodbo. Ni prav veliko smisla v tem, se mi zdi. Iskati zgodbo, ki je tvoja, napisal pa naj bi jo nekdo drug.

8

Vse, kar ste si vedno želeli izvedeti o psihologiji (in psihologih), pa si niste upali vprašati, sem napisala proti koncu svoje prve pedagoške ure na tablo in dijake spodbudila, naj do naslednjic pripravijo vprašanja na to temo. Lahko jih oddajo na lističu. Lahko jih povedo na glas. Skratka. Razmišljajo naj malo o psiholoških temah. Vprašanja, ki sem jih dobila, so bila zelo raznolika. *S čim se ukvarja psihologija* - mene bi bolj zanimalo, kako to da ji njena količina neučinkovitosti še ni vzela poguma. *Zakaj gre nekdo študirat psihologijo* - mene bi bolj zanimalo, zakaj se mu ta študij tako malo pozna. *Ali so psihologi normalni* - to je vsekakor kompleksno vprašanje. *Kako kaj stojijo psihologi s seksom*, hja nekako se tudi oni držijo pretežno vodoravnih poz, bi rekla. Prebiram lističe in pripravljam odgovore, ki ne smejo biti blizu mojim opazkam. Ne bi rada bila dolgočasna. Tudi toga ne bi rada bila. Rada bi jim povedala kaj o življenju. Pa vendar ne sejala modrosti, ki sicer držijo, ampak gredo mimo ušes. Rada bi jim povedala kakšno pravilo, ki naj ga upoštevajo, ko bodo sami odkrivali svet. Moja odkritja ne štejejo. Nikogaršnja odkritja ne štejejo. Šteje lastna izkušnja. Mogoče je to pravilo, ki bi jim ga morala povedati.

Sicer psihologi s seksom stojijo - domnevam - kot ostalo prebivalstvo sveta. Zelo radi se o njem pogovarjajo. Ko ga izvajajo, pa so pogosto v dilemi. Za kaj gre pri tem? Za dobre odnose ali orgazem?

9

Velikokrat sem moža v mislih imenovala patolog, čeprav ni bil ravno to. Ampak tako rad je brskal po moji notranjosti in najraje bi odprl moje možgane. Predstavljala sem si včasih, kako bi se zagnal v mojo glavo, če bi mu mrtva obležala na rokah. S kakšnim veseljem bi jo odvil z mojega vratu in razbrskal moje možgane. Kako bi se zagnal v njihove kletne prostore in iskal predore po njih in kako bi razgrebel dno, da bi prišel do vseh trupel in pregrešnih misli, za katere domneva, da so tam. Bi kaj dobil, pa bi kaj zares dobil, sem ga kdaj pa kdaj povprašala, in vprašala sem tudi sebe. Sramežljive misli so se pretežno sukale okrog predebelo olupljenega krompirja in slabo ostrganega korenja - kako vendar lupiš, saj polovico vržeš proč, je imel navado reči, ko mi je čez ramo gledal pod prste in me je bilo spet sram, ker nečesa ne znam. Ker me zaradi nečesa grajajo. Potem sem se navadila in lupila in strgala, ko ga ni bilo zraven, olupke pa za vsak slučaj zavijala v vrečke, če bi ga prijelo in bi začel pregledovati smeti. Tako so v smeteh pristajale lične culice iz časopisnega papirja. *Bližnji vzhod - žarišče novih spopadov. Milošević v Haagu. Parlament odšel na počitnice...* takšne velike in pomembne zgodbe so nekam zadovoljno ovile moje olupke, mojo zgodbo o nerodnosti in prizadevnosti obenem. Na kaj misliš, je imel navado vprašati, nič posebnega, sem imela navado odgovoriti.

10

Vesela sem, da si prišla, je imela navado govoriti mama, ko sem odhajala. Ko sem bila pri njej, mi je ne preveč povezano pripovedovala o drugih. O sosedih, o znanki, o zgodbi iz časopisa, o položnicah, včasih je navrgla še kakšno o sebi. Mene ni vprašala nič. Bila sem na obisku, kjer sem na začetku pozdravila in na koncu pozdravila. Vmes sem bila tiho. Mogoče sem poklicana za to, da poslušam druge in da nihče ne posluša mene. Povej kaj, sicer včasih kdo reče. Saj nisem radio, ki ga vklopiš in izklopiš.

Vesela sem, da si prišla, je govorila. Ni vprašala, kako je z mano. Ni rekla, kako si kaj.

11

Začenjam se veseliti svojih potovanj. Na njih se spomnim stvari, na katera že leta nisem mislila.

Spomin na očeta oživi, ko odhajam proti avtobusu. Z njim smo vedno hiteli proti avtobusu. Vedno smo prišli v zadnji minuti. On, urejen, z mislimi pri sebi, mama, nejevoljna, z mislimi pri njegovi nezvestobi, jaz z njegovo obleko na obešalniku - z mislimi nikoli pri stvari. Oče, ki je prihajal čez vikend in ga med tednom ni bilo. Sploh ga je bilo bolj malo v mojem življenju. Od njega mi je ostal spomin na vonj po moški kolonjski vodici in na trikotni robček v žepu na suknjiču obleke - zgoraj levo. Nič dosti drugega. Da je včasih rekel, da sem mu podobna. Ampak to je govorila tudi mama. V trenutkih, ko je bila najbolj jezna name. Danes so te podobe kot sepia fotografija v temnorjavem okvirju, obešena kjerkoli na kateremkoli zidu. Temen moški s temnimi brčicami v temni obleki. Recimo, da ga držim za roko ali da me on boža po glavi. Malo je ostalo od očeta, ki je prihajal preko vikenda. Ko sem bila že odrasla, sem včasih svojo nenavadnost pripisovala temu, da ga nisem dobro poznala. Potem sem začela razmišljati, da vse verjetno izvira iz tega, od koder je bil. Tako sem se nekoč odpravila sama na potovanje v očetov rojstni kraj, kjer ni bilo več nikogar njegovih in kjer tako ali tako nisem nikogar poznala.

Čuden občutek je, ko prideš na pokopališče in ne veš niti približno, kje ležijo kosti tvojih prednikov. Kot bi prišel na pokopališče, ki se te ne tiče. Čuden občutek je, ko iščeš po pokopališču in naletiš na primke, za katere nisi še nikoli slišal ali so takšni, da se ti zdijo iz tujega sveta. Vse na tistem pokopališču je pripadalo nekomu drugemu in noben instinkt me ni vodil proti grobu mojih prednikov. Ko sem stala na grobu svojih starih staršev, se tako tudi ni zgodilo nič. Bilo je vse samo tuje in neznano. Bilo je bolj tuje, kot je bilo kdajkoli tuje doma. Takrat sem nehala pripisovati svojo nenavadnost očetovemu kraju rojstva. Pozneje sem nehala pripisovati svojo nenavadnost tudi očetu, ki ga nisem preveč dobro poznala. Ni se potrudil, da bi ga bolje spoznala. Prešinilo me je, da ga verjetno nisem zanimala. To ni bil prijeten občutek. Ker sem ga v začetku pripisala izključno sebi. Enkrat še kasneje sem se domislila, da je bil oče enostavno prepovršen, da bi ga zanimal lasten otrok. To sploh ni bil prijeten občutek. Še dolgo časa zatem nisem hotela več misliti nanj.

12

Moji hčerki se veliko smejeta.

Jaz se zelo težko smejim. Pa vendar se ujamem, kako se velikokrat nasmehnem v tem avtobusu, ko prebiram lastne misli. Velikokrat se mi prikazuje nek čas, ki ga ni več in ga nikoli ne bo več in se sprašu-

jem, ali je to nostalgija in ali sem res v tistih letih, ko bom samo še obžalovala, da nečesa več ni. Pa ni to. Zakaj bi hotela menjati težavnejše razmere za boljše. Zakaj trdila, da bi raje še vedno nosila iz kleti drva in kurila lončeno peč namesto živela v stanovanju s centralnim ogrevanjem, kjer mi ni treba skrbeti za nič. Mogoče samo za zadostno vlago v zraku. Za to zagotovo ne gre. V tem avtobusu postajam razumna in povrh zmorem na svoje ugotovitve gledati brez kančka sentimentalnosti. Ne gre za hrepenenje po časih, ki jih več ni. Gre za spomin na lastno počutje - za občutek varnosti, za občutek, kako ti pripada prihodnost, kjer se bo pisala tvoja zgodba in bo trajala in trajala in si bo vzela čas za zanesen veliki finale. Spomin na odrgrnine zaradi padcev koles je sicer res tudi spomin na debele solze. A otroški svet je tako lepo urejen in ve, kam je treba odhiteti po tolažbo.

Tako se čas, ki ga ni več, vrtinči v mojih mislih, ki jih prebiram, in mehča čas, ki je, da ne bi bil popolnoma razbrazdan zaradi neuresničenih pričakovanj. In občutka, da sploh ni več časa. Da ni ničesar. Nobene prave možnosti.

In ker nisem sentimentalna na tem avtobusu, se po takih mislih tudi popravim. Ne da ni ničesar. Je pa zagotovo manj od najskromnejših pričakovanj. Kot bi te nekdo iz najlepših sanj grobo prebudil in ti naložil neprijetno opravilo, ki se ga moraš lotiti takoj. Včasih bi se vprašala, ali je to res samo moje občutje. Danes me to sploh ne zanima. Tako čutim. To mi zadošča. Nostalgija je drugo ime za hrepenenje po pripadnosti. Tako pravijo. Kdaj me bo napadlo, če ne v štiridesetih, v podnajemniškem stanovanju, ob družini v razsulu, pri službi, kamor potujem dve uri tja in dve uri nazaj.

Včasih me popade igriva misel, kako bi bilo, če bi me na postaji kdo pričakal. Zame je napredek, da si ob tem še nisem zamislila, kdo bi to lahko bil. Pri štiridesetih človek neha sanjariti.

Se zato rad spominja časov, ko je to še naivno počel?

13

“Gospodična, kako smo danes?” pozdravi sprevodnik vsako jutro, ko prispem na postajo. Prijazna je tale gospodična, oba veva, da to že dolgo nisem več. Sprevodnik je vesel človek. Na vožnji velikokrat brska po radijskih postajah in skuša po mojem izrazu ugotoviti, pri kateri glasbi naj se ustavi. “Pustite to,” ga prosim, ko najmanj pričakuje. Potem poslušamo Bacha. Ni sladek. Ni sentimentalen. Je močan. In sistematičen. In glasen.

Cenim, da sta pripravljena poslušati z mano, šofer

in sprevodnik, glasbo, ki jima zagotovo ni po volji. Enkrat samkrat smo ob sprevodnikovem vrtenju nalleteli na Oliverja. Bila sta neskončno presenečena ob mojem “Pustite to”. Potem sta se z veseljem spogledala. In zadovoljno pripevala: la, la, lalalala...

Življenje. Ovinki. Slabost. Včasih zanemarjam branje svojih misli. Ne morem jih brati. Na bruhanje mi gre.

14

Ob večerih gledam, kako se v mojem naselju prižigajo luči po stanovanjih.

Včasih pozno se oblečem in se odpravim na sprehod med bloki. Zunaj so bloki, drevesa in jaz. In kakšen zapoznel sprehajalec psov. Ni osamljeno, ni otožno. Niti odtujeno. Vsepovsod notri so ljudje. Na to, da so povečini pred televizijskimi sprejemniki, nočem pomisliti. Grem proti trgovnici, ki je v bližini in je odprta noč in dan. Vstopim in prodajalka se mi nasmehne, ker v trgovini nisem prvič. Sploh ob takem času nisem prvič. Prodajalka ve, kam bom zavila in ko tablico temne čokolade prinesem k blagajni, se prijazno nasmehne drugič. Potem mi vedno kaj reče. Največkrat o vremenu. “Danes je pa hladno, kaj?” Takšno vprašanje mi ponuja več možnosti. Lahko enostavno prikimam in vrnem nasmeh ter končam pogovor, lahko se strinjam in povem, ali sem tega vesela ali ne in kaj od vremena v bližnji prihodnosti pričakujem. V tem primeru bom deležna še nekaj dodatnih prijaznih nasmeškov in verjetno tudi nekaj dodatnih pripomb z njene strani. Takšen pogovor že terja določen napor in se zanj odločim samo v primeru, ko sem v zelo dobri kondiciji. Potem grem proti domu in po poti odvijem čokolado ter odlomim košček. Temna čokolada zvečer, ko se že napoveduje zima. Med golimi drevesi stopam proti domu in v ustih počasi topim kakavovo zmes. Ni naključje, da izbiram temno čokolado. Ta vsebuje več kakava in je v primeri z mlečnimi čokoladami bolj grenka. Ko jo použiješ, te preveva prijeten občutek. Njena posebnost pa je, da ta prijeten občutek nima verižnega učinka. En košček temne čokolade ne kliče nujno po naslednjem. Lahko nehaš, kadar hočeš. Ne obsede te z željo, da bi moral podaljšati ali takoj ponoviti užitek.

V ustih topim čokoladno kepo, ki postaja vse mehkejša. Medtem razmišljam, kako bi se morala pravzaprav naučiti življenje jemati kot temno čokolado. Tisto o podaljšanju ali ponavljanju užitka, o naslednjem koščku, ki ga niti ne bi več, tisto sem sicer že osvojila. Morala bi se naučiti le še vsaj majhne uživanja v tem, kar traja.

Pavle Borštnik

“Če doma jim dobro ni, žerjavi se čez morje dvignejo...”

Izseljenska zgodba se bliža koncu....

Pod pojmom “izseljevanje” navadno razumemo masovno izseljevanje prebivalstva določene regije na drugo območje ali celo v prekomorske dežele. Tako masovno izseljevanje z rodni tal pa se dogaja predvsem kot posledica slabih ali celo katastrofalnih gospodarskih razmer na kakem območju, pa tudi kot posledica političnih razmer. To je doslej veljalo zlasti in najprej v Evropi, v najnovejšem času pa se dogaja tudi v Južni Ameriki in Aziji.

V zgodovini izseljevanja Slovencev poznamo dva glavna vala: prvi se je primeril na začetku 20. stoletja ter ga je več ali manj na silo ustavil šele izbruh prve svetovne vojne; drugi pa se je primeril po koncu druge svetovne vojne, ko so odšli iz domovine ljudje v ideološkem sporu z novo, komunistično oblastjo. Lahko bi sicer govorili tudi o “tretjem valu” izseljencev, v 60. in 70. letih, vendar je njegov obseg v primerjavi s prvima dvema domala nezaznaven.

Gledano s “krajevnega” zornega kota je vsekakor zanimivo, da so se, tako iz ekonomskih kot iz političnih razlogov, izseljevali predvsem ljudje iz južnega dela Slovenije: Dolenjci, “Suhi” Kranjci, Belokranjci. Ta “lok” so na zahodu zaključili Primorci, na vzhodu pa Prekmurci. Zelo malo je bilo izseljevanja iz klasične Gorenjske, Štajerske in Koroške.

Po smereh izseljevanja prav tako razločujemo tri ali štiri značilne cilje: Severno Ameriko (ZDA in Kanada), Južno Ameriko (predvsem Argentina), Avstralijo in seveda - Evropo samo. Glede Evrope morda sploh ne moremo govoriti o izseljenstvu v pravem pomenu besede: mnogi so brez dvoma odšli zdoma popolnoma odločeni, da se vrnejo, kakor hitro bi dosegli svoj zamišljeni cilj: na primer tako in tako vsoto denarja.

Izseljevanje v prekomorske dežele pa je imelo značaj dokončne odločitve in ti ljudje se načelno NISO vračali. Pri tem velja nakazati, da je bil najpogostejši cilj teh “permanentnih” izseljencev Severna Amerika, zato predstavljajo Primorci z izseljevanjem v Argentino zanimivo izjemo. Morda jih je k temu nagnila izkušnja preteklega sožitja z neko romansko narodno skupnostjo, se pravi z Italijani.

V drugi polovici 20. stoletja, nekaj let po koncu druge vojne, pa se je ta proces domala ustavil, odnosno je zajel izključno ekonomske izseljence, ki so odhajali v specifične “obljubljene” dežele, predvsem morda v Avstralijo, ali pa tiste, ki so se kot pripadniki med vojno razbitih družin pridružili sorodnikom v tujini. Z nastopom samostojne Slovenije je bilo (masovno) izseljevanje Slovencev za vse praktične namene ustavljeno, ali morda boljše: zanj ni več nobenega razloga.

Konec dotoka novih priseljencev iz Slovenije pa istočasno pomeni začetek konca obstoječih slovenskih skupnosti v svetu, predvsem v Severni in Južni Ameriki, medtem ko je avstralska skupnost zaradi svoje relativne mladosti verjetno še zavarovana pred zatonom za kakšno desetletje ali dve.

• • •

Povojna slovenska skupnost v Argentini je imela absolutno politični značaj in v tem je bil brez dvoma glavni razlog, zakaj ji ni uspelo vzpostaviti nekega dejavnega stika s tam že obstoječo skupnostjo primorskih izseljencev, ki so se tja zatekli izpod terorja fašistične Italije.

To, da jih namreč tam že obstoječa “stara” slovenska skupnost ni sprejela, jim je narekovalo, da so se do kraja zanesli na lastne sile in pri tem doživeli sijajen uspeh, ki je zdaj poznan pod oznako “argentinški čudež”. Kakega pretiranega materialnega bogastva ta skupnost ni dosegla (tipična južnoameriška nestabilnost ji je to preprečila), kljub temu pa ni zaslužila neverjetnega gospodarskega zloma, ki jo je doletel v najnovejšem času in ki je nekatere njene člane iz druge ali celo tretje generacije prisilil k razmišljanju o odhodu, ali celo k dejanski vrnitvi v domovino staršev ali starih staršev.

• • •

Tudi v Kanadi nastala slovenska skupnost ima izrazito “politične” korenine, se je pa zdaj tudi že

postarala in pojavila se je generacija najnovejših in po večini ekonomskih izseljencev. Določena prednost, ki jo je užival prvi povojni val slovenskih in drugih priseljencev, je bila vsekakor v tem, da je Kanada sprva sprejemala samo mlajše in samske ljudi. To je imelo za posledico, da so si ti ljudje pričeli ustvarjati družine, šele ko so odslužili obvezni delovni rok v Kanadi in so torej že imeli materialno osnovo za družinsko življenje. Šele desetletje ali dve kasneje se je odprlo tudi priseljevanje družin. Ta val pa je prinesel tudi ljudi iz popolnoma nasprotnega zornega kota od prvih, povojnih priseljencev.

Ker kake "stare" generacije slovenskih naseljenecv v Kanadi ni bilo, so bili novodošli prisiljeni ustvariti vse družbene in kulturne ustanove iz nič, to pa jih je nanje verjetno močnejše navezalo in s tem se je prav tako krepila nastajajoča slovenska skupnost v Kanadi. Slovenska skupnost v Edmontonu, v provinci Alberta, daleč na kanadskem severozahodu, bi v tem pogledu lahko služila kot klasičen in sijajen primer slovenske narodne solidarnosti.

Zdaj, na začetku novega tisočletja, je pričela prva generacija odmirati, druga, ekonomska, pa je relativno mlajša, zato njenega konca (še) ni mogoče napovedovati, odnosno se ne zdi verjeten v prihodnjih dveh ali treh desetletjih.

• • •

Položaj v Avstraliji je precej podoben onemu v Kanadi: tudi tam imamo opravka z dvema valoma doseljevanja: prvi je v deželo prinesel skupine politično definiranih ljudi, z drugim pa se je priselila, največkrat neposredno iz domovine same, generacija, ki so jo gnali v svet predvsem želja po izboljšanju življenjskih prilik ter izpovedi in vabila onih, ki so "šli pred njimi".

Avstralska skupnost je v tem času verjetno tudi relativno najbolj aktivna, pa tudi najbolj uspešna, saj beremo o njenih dosežkih na vseh mogočih področjih, česar nikakor ne moremo reči za druge skupnosti, še najmanj za severnoameriško.

• • •

Izmed vseh slovenskih prekomorskih izseljenskih skupnosti je tista v Severni Ameriki, se pravi v Združenih državah, najmočnejša, najuspešnejša, najstarejša, pa - danes - tudi najbolj ogrožena.

Izseljevanje v Združene države je zadobilo mrzlično dimenzijo na začetku 20. stoletja in ga je ustavil šele izbruh prve svetovne vojne. Izseljevali so se

predvsem Belokranjci, krošnjariji in preprosti kmečki ljudje iz Dolenjske in Suhe krajine. Sprva je šlo tudi zgolj za moške, in šele kasneje so se med izseljenci pojavila tudi dekleta: vsa so "razgrabili" domotožni delavci po rudnikih in tovarnah in nastali so slovenski centri v Pensilveniji, Ohio pa v severni Minnesoti, v Coloradu in slednjič tudi v Kaliforniji.

V času med obema vojnama so zacvetele skupnosti v Clevelandu, Chicagu in New Yorku, pa tudi drugod. Pojavila so se slovenska društva, slovenske organizacije, slovenska podjetja in tu in tam tudi uspešni posamezniki.

Druga svetovna vojna je tem skupnostim zadala usoden udarec: prav v trenutku, ko bi morala "stvari" vzeti v svoje roke, je bila druga generacija vpo-klicana v vojsko in njene izkušnje na prekomorskih bojiščih so temeljito prevpile dognanja in spoznanja, do katerih se je približala pod nadzorstvom in varstvom "starokrajsko-orientiranih" staršev.

V prvih, zmagoslavnih letih po drugi svetovni vojni so domala zamrle vse klasične izseljenske skupnosti, ne le slovenska. Kulturno življenje se je drastično spremenilo, tradicija, naučena med vojaščino na vseh celinah in v vseh mogočih situacijah, je prepila "zastarelo" udejstvovanje prosvetnih ustanov, po svoje pa je seveda vplivalo tudi splošno razpoloženje prebivalstva: po petih letih težav ene in druge vrste, na gosto posejanih s čustvenimi pretresi, so si ljudje zaželeli zabave in sprostitve in to jim je veliko lažje oskrbela integrirana ameriška družba kot pa lokalni "narodni" domovi.

Konec 40. let je v to brezvetrje vstopila generacija - političnih beguncev. Če izvzamemo njeno travmatično izkušnjo med samo vojno, revolucijo in po njej, bi lahko rekli, da je imela ta generacija najlažji prehod iz enega načina življenja v drugega. Po eni strani je bil pripadnikom te generacije nemogoč vstop v Združene države brez posebnega garancijskega pisma kakega ameriškega državljana, ki je jamčil, da priseljenec v nobenem primeru ne bo v breme državni socialni oskrbi; po drugi strani pa se je ta generacija priselila v že obstoječa slovenska središča, kjer so že delovale vse običajne kulturne, cerkvene in svetne organizacije, in se je zato v to življenje lahko vključila brez posebnih pretresov, kar se je tudi zgodilo.

Drugi razlog za njen razmeroma lahki prehod v novi način življenja je bil v dejstvu, da je imela višjo izobrazbo kot pripadniki prvih generacijah naseljenecv. Skupnost političnih beguncev, ki je prispela na ameriške obale konec 40. in v začetku 50. let, je bila nasičena z intelektualci vseh vrst, zato si je material-

no tudi razmeroma mnogo hitreje pomagala na noge kot prejšnje generacije.

Ena posledica tega razvoja je, da so ljudje iz te generacije znali vcepiti svojim otrokom spoštovanje do izobrazbe, se pravi, da so poskrbeli za njih popolno in v nešteti primerih tudi akademsko izobrazbo. Tako imamo danes po ameriških institucijah celo vrsto izobražencev iz druge generacije povojnih slovenskih priseljencev. Najdemo jih na prav vseh področjih in starši so upravičeno ponosni nanje.

Največji sovražnik vsakega uspeha pa je uspeh sam: dejstvo, da se je druga generacija slovenskih povojnih priseljencev tako uspešno plasirala v ameriški družbi, avtomatično povečuje njeno oddaljevanje od slovenske družbe. Razpršeni mladi intelektualci, ki so našli možnost nadaljnjega napredka izven slovenskih naselbin po Ameriki, so v tistem "izven" zelo pogosto našli tudi drugorodne življenjske spremljevalce. S tem pa so bili pritegnjeni v proces ameriškega "topilnega lonca", ta pa dela kot božji mlini: počasi, ampak zanesljivo.

Tako je bil sprožen proces odmiranja slovenskih izseljenskih naselbin v Severni Ameriki. Bil je to logičen, nezadržljiv proces: prvotna slovenska skupnost, se pravi starši ali celo stari starši, so bili v tem oziru nemočni. Razvoj je šel svojo pot in v naselbinah se je pojavil nov dejavnik: prazna družinska gnezda. Ker so pričeli otroci z asimiliranjem z družbo, ki jih je obdajala, izgubljati tudi znanje lastnega, slovenskega jezika, je bila ta "praznота" v slovenskih naselbinah še toliko bolj očita. So seveda izjeme, tudi jih ni ravno malo, a kljub temu ostajajo - izjeme, ki samo potrjujejo dejansko stanje. Proces pa se tudi stopnjuje: kar velja za otroke, velja še toliko bolj za vnuke.

Temu procesu se upirajo (ali morda bolje: so se upirale) vse slovenske organizacije in ustanove. Sprva se te svoje funkcije morda niso niti zavedale. Ko so otroci dorasli, je bil osnovni namen teh organizacij in združenj več kot očiten: gledališke predstave v slovenskem jeziku, pevski koncerti, počitniška druženja, razni časopisi, vse to je nosilo breme "ohranjevanja slovenske dediščine" in ga je - po svoje - uspešno nosilo prav do konca 20. stoletja.

Let Not The Light Of Freedom Be Extinguished!

American Home over 100 years of serving American Slovenians

AMERICAN HOME
AMERIŠKA DOMOVINA
SLOVENIAN MORNING NEWSPAPER

USPS 024100
ISSN Number 0164-63X

Phone: (216) 431-6628
e-mail: sh@backeryweb.com

70¢

Slovenians in New York Marathon

Clevelandski tednik American home - Ameriška domovina.

S prelomom stoletja in tisočletja pa so se stvari drastično spremenile. Osrednja postavka življenja slovenske izseljenske skupnosti v Ameriki zdaj namreč niso več ne poroke ne krsti ne jubileji, temveč - pogrebi. Stara, se pravi prvotna generacija izseljencev trumoma in nenehno odhaja. Tako zmanjkuje ne le delavcev na kulturnem področju, temveč tudi ljudi, katerim je tako udejstvovanje namenjeno.

Kot prvo je - že pred dolgimi leti - ugasnilo gledališko udejstvovanje. Temu so sledile "akademije" vseh vrst in namenov. V Clevelandu, na primer, priseljenci, povojni ali predvojni, ne proslavljajo ničesar več. Če se že pojavi potreba po takšni ali drugačni "proslavi", je to ponavadi povezano s piknikom in nastopom ene ali druge izmed številnih "polka-band" v mestu.

Še najmanj so morda prizadeti pevski zbori. Usihanje pa se je pričelo tudi na tem področju in menda sta v lanskem letu prenehala dva zbora, ki sta delovala predvsem med predvojnimi, "starimi" naseljenci. Prednost, ki jo uživajo pevski zbori, je namreč v tem, da za "uživanje", pa tudi za samo "izvajanje" te dejavnosti ni potrebno popolno znanje jezika: pevci se besedila naučijo na pamet, poslušalci pa ne poslušajo toliko besedil samih kot petje, se pravi glasbo.

Vsaj en pevski zbor v Clevelandu, "Milačev" Kotrotan, pa je v svojem 50-letnem delovanju opravil tudi še vse drugačno funkcijo: prav temu združevanju (takrat) mladih fantov in deklet je treba pripisati razvoj slovenske izseljenske skupnosti v Clevelandu, ki je potem na različne načine in po različnih potih podaljšala življenje slovenske srenje v mestu za vsaj štiri desetletja.

Prizadeta je tudi publicistika: medtem ko sta v letih po vojni v Clevelandu izhajala dva dnevnika, izhaja danes samo še "tednik "Ameriška domovina, pa še ta je prav pred kratkim omejil svoje izdaje na tri mesečno, se pravi: vsak prvi teden v mesecu ne izide. Preostala dva lista sta namenjena predvsem članstvu dveh "bratskih" organizacij: Katoliške jednote in Narodne podporne jednote, izhajata pa menda dvotedensko. S podobnimi težavami se bori tudi frančiškanska verska revija Ave Maria.

Prenehalo je tudi tako imenovano "društveno" življenje. Sodeč po občasnih objavah v Ameriški domovini bi nepoučeni bralec lahko sklepal, da deluje v Ameriki in posebej v Clevelandu cela vrsta društev, toda vsa tam navedena društva so povečini "društva" ene ali druge "jednote", se pravi skupine zavarovancev, katerih glavni namen je pobiranje mesečnih vplačil, izplačevanje bolniške ali obsmrtnopodpore in molitev v pogrebem zavodu v pri-

meru smrti katerega izmed njih "članov".

Še najbolj aktivno društvo v Clevelandu je "Slovene Heritage Foundation" - "Zveza za ohranjanje slovenske dediščine". Toda to društvo se omejuje samo na več ali manj inkonsekventna predavanja o enem ali drugem aspektu slovenske dediščine ali zgodovine, povsem pa pušča ob strani aktualna dogajanja v Sloveniji.

Na družabnem področju delujejo v poletni sezoni tri "slovenska" zabavišča. Na "Slovenski pristavi" se zbirajo v glavnem povojni priseljenci, obstajata pa še dve drugi "farmi", ki služita predvsem interesom starih naseljencev.

Posebno poglavje predstavljajo slovenske fare, pravzaprav sta v Clevelandu samo še dve, poleg dveh drugih, ki pa sta že pretežno angleško govoreči. V okviru teh župnij delujejo razna farna društva, ki pa se omejujejo na izključno verske prireditve in dogodke, kar sicer predstavlja določeno aktivnost za vzdrževanje slovenskega izročila, vendar obseg in učinkovitost teh prizadevanj usiha obenem s številom slovensko govorečih faranov.

• • •

Kakšen zaključek je torej mogoč?

Če ne bo kakega novega "masovnega" priliva slovenskih priseljencev, bo slovenska skupnost v Združenih državah praktično izumrla v manj kot 20 letih. Za njo, na žalost, ne bo ostala sled, ki bi bila močnejša od sledi, ki bo ostala za argentinsko skupnostjo.

Tega procesa ni mogoče zadržati, razen seveda v izjemnem primeru kakega novega vala priseljencev. Agonijo pa je mogoče olajšati in življenje izseljenske skupnosti celo podaljšati za nekaj let, za to pa bi bila potrebna vrsta ukrepov in odločitev.

Na prvem mestu bi bilo treba povečati in poglobiti stike z matično Slovenijo. Teh stikov danes praktično ni. Vse, kar so izseljenci na tem področju prejeli iz Slovenije po njeni osamosvojitvi, pa tudi po nastopu nekomunistične vlade, je vrsta harmonikarjev z večjim ali manjšim spremstvom. Ti obiski so največkrat samoiniciativni, neorganizirani, nekoordinirani obiski, tako da onemogočajo uspešno ogla-

ŠT. 9 – LETNIK 97 – SEPTEMBER 2005

Frančiškanska verska revija Ave Maria.

ševanje njihovih nastopov, ki zato ostajajo povsem brezpredmetni in brez vsakega doprinosu za vzdrževanje slovenske "dediščine" v Ameriki.

Za vsako drugo obiskovanje iz Slovenije pa bi bilo treba najprej ustvariti ozračje in razpoloženje. Pretežno politična izseljenska srenja v Clevelandu ne bo kazala kakšnega posebnega navdušenja za predavanje enega ali drugega slovenskega zgodovinarja, ki bi ji ponujal staro, obrabljeno razlago medvojnih in povojnih dogodkov, se pravi dogodkov, ki so resnični razlog za odhod teh izseljencev iz domovine. In dokler v domovini sami ne bo za-

pihal resnično drugačen veter in se njeni vidni člani, zlasti medijski, ne bodo več norčevali iz preteklih ali tekočih dogodkov na drugi strani ideološke pregrade, ni mogoče računati na kako posebno navdušenje izseljencev nad kakršnimkoli obiskom iz domovine.

Reševanje teh problemov bo brez dvoma trajalo dalj kot pa slovenska izseljenska skupnost v Ameriki ali kjerkoli drugje. Komunistični kontinuiteti je treba priznati izredno prilagodljivost nastopajočim dogodkom in učinkovito predstavljanje svojih stališč na mednarodnih forumih, kjer po njeni zaslugi še vedno opletajo z izrazi "kolaboracija", narodna izdaja etc. etc.

Drugače povedano: brez aktivne in čimprejšnje intervencije slovenskih matičnih oblasti je slovenska izseljenska skupnost v Ameriki in drugod zapisana dokončnemu propadu. Pri tem ostaja edina realistična opcija v prizadevanjih za rešitev njenega pisnega gradiva, arhivov, dokumentov, knjig etc. Tudi ta akcija pa ni mogoča brez sodelovanja domovinskih predstavnikov, in še več: brez zaupanja izseljencev v te in take predstavnike.

Seveda se ob vsem tem postavlja vprašanje: kakšno vrednost pa v resnici predstavlja slovenska izseljenska skupnost v katerikoli državi na svetu za matično domovino in NJENO prihodnost. Tu se bodo mnenja gotovo križala in od tega, ali bo doseženo neko soglasje, bo tudi odvisno, če bo izdelan kak načrt za reševanje izseljenskega vprašanja, ali pa bodo izseljenci s svojo dediščino vred prepuščeni teku časa...

Blaž Torkar

Šola za specialno urjenje 102

ali Special Training School 102 (STS 102) - I. del

Kot sem že omenil v prejšnji številki *Mladike*, je z raziskavo o posebnem vidiku zgodovine primorskih padalcev nedavno diplomiral na ljubljanski univerzi politolog obramboslovja in profesor zgodovine Blaž Torkar iz Tolmina (rojen 1981). Svoje diplomsko delo **Rekrutacija in urjenje slovenskih pripadnikov misij Britanske uprave za posebne operacije (1941-1945)** je z odličnim uspehom zagovarjal 13. septembra na Fakulteti za družbene vede (mentor doc. dr. Damijan Guštin) in 10. oktobra na Filozofski fakulteti (mentor red. prof. dr. Dušan Nečak). Zanj je prejel tudi Prešernovo nagrado Filozofske fakultete.

Torkar v 11 poglavjih predstavlja protiosno subverzivno in sabotažno dejavnost v Sloveniji še pred napadom na Jugoslavijo, značilnosti in delo britanske službe SOE ter nastanek jugoslovanskega kraljevega gardnega bataljona v Afriki. Posebej pa se ukvarja zlasti z novačenjem in urjenjem slovenskih članov SOE ter z njihovimi misijami. Na koncu objavlja tudi intervjuja s padalcema Stanislavom Simčičem in Cirilom Kobalom.

Za objavo v *Mladiki* nam je avtor prijazno odstopil nekoliko prilagojen del 10. poglavja, ki pri naša veliko podrobnosti o kraju in načinu urjenja članov misij SOE, ki sta veljala tudi za naše primorske padalce.

Poleg nam že znanih imen med Slovenci pri SOE Torkar omenja tudi Dušana Lebana, ki ga sicer potem niso poslali v Slovenijo. O njem nam bo morda kdaj drugič kaj več napisal.

Ivo Jevnikar

Ustanovitev šole in sodelovanje z ISLD

Slovenski kandidati tajne službe Special Operations Executive (SOE)¹ so se urili v prekomorski šoli za specialno urjenje 102 (STS² 102), ki je bila prva izmed šol za urjenje, ki jih je SOE ustanovila zunaj Velike Britanije. Poleg te šole je bila za območje medvojnne Jugoslavije pomembna tudi šola STS 103, ki so jo ustanovili v Kanadi blizu Toronta. Urila je agente, rekrutirane po vsej Ameriki za potrebe SOE v Evropi.

STS 102 so ustanovili na gori Mount Carmel blizu Haife v Palestini. Nekateri viri poročajo, da so šolo odprli decembra 1940,³ medtem ko Bajc⁴ in tudi drugi viri SOE omenjajo ustanovi-

tev 19. avgusta 1941. Šolo je do marca 1943 formalno vodil Inter-Services Liaison Department (ISLD),⁵ SOE pa je zraven sodelovala.

Britanci so z ustanovitvijo STS 102 načrtovali, da bodo v tem centru urili jugoslovanske radiotelegrafiste in diverzante, ki jih bodo poslali v Jugoslavijo. Poleg Slovencev in istrskih Hrvatov so se v šoli urili še hrvaški rekruti iz Amerike, Srbi ter britanski častniki, ki jih je SOE potrebovala za območje Jugoslavije. Poleg kandidatov jugoslovanskih narodov so urili tudi rekrute drugih držav za misije na območju Balkana in Bližnjega vzhoda.⁶ V sklop urjenja je bil vključen tudi tečaj padalstva, ki so ga izvajali pri Suezju na Sinajskem polotoku. Padalski tečaj so morali opraviti vsi, ki so hoteli v misije, saj se je večina agentov spustila na okupirana območja s padali. STS 102 je kasneje prišla pod nadzor Special Operations Mediterranean (SOM)⁷ in

¹ SOE (Special Operations Executive - Uprava za posebne operacije), tajna služba, ki je imela nalogo zanežiti in koordinirati upor v okupirani Evropi.

² STS (Special Training School - Šola za specialno urjenje), šola za urjenje članov SOE.

³ TNA, HS 7/51, History of the Training Section of SOE, 1940-1945, September 1945, str. 76. TNA (The National Archives) je kratica za britanski nacionalni arhiv; HS in ostale oznake pa označujejo, kje se nahaja gradivo SOE.

⁴ Gorazd Bajc, Iz nevidnega na plan, Koper, str. 225 (dalje: Bajc, Iz nevidnega na plan).

⁵ ISLD (Inter-Services Liaison Department - Oddelek za koordinacijo in zvezo), kritje za delovanje tajne službe MI6-SIS na Bližnjem vzhodu.

⁶ TNA, HS 5/908, Training of B1 personnel, D/H304 to B1, 30. 3. 1943, str. 1.

⁷ SOM, od aprila 1944 baza SOE v Bariju za operacije na Balkanu.

po izkrcanju zaveznikov v južni Italiji je bila tja tudi premeščena. Šolo je vodilo lokalno osebje SOE, dokler ni prišlo na Bližnji vzhod stalno usposobljeno osebje iz Anglije.

Poleg tega da si je SOE morala šolo deliti z močnejšo in vplivnejšo ISLD, je iz poročila z dne 23. oktobra 1942 razvidno, da so STS 102 slabo upravljali in da bo v bodoče potrebna reorganizacija.⁸ SOE Bližnji vzhod si je nato prizadevala, da bi prevzela popolni nadzor nad samostanom na gori Mt. Carmel, kjer je bila nastanjena STS 102.

Pojavljale so se tudi težnje, da bi v STS 102 nadaljevali z nekakšnim podiplomskim oziroma osvežujočim tečajem, kjer bi kandidate urili v specializiranih strokah.⁹ Če ne upoštevamo STS 102, so vse ostale STS izurile 13 Jugoslovancev, večinoma v STS 103 v Kanadi. Večina Jugoslovancev je v STS 103 opravljala le pripravljalsko osnovno urjenje, nato pa so jih poslali na šolanje v Veliko Britanijo ali v STS 102 v Palestino. Število 13 je precej vprašljivo, saj je v številnih dokumentih mogoče dobiti veliko več imen Jugoslovancev iz ZDA in Kanade, ki naj bi jih izurila SOE. Med urjenjem je veliko kandidatov odpadlo zaradi fizičnih in psihičnih razlogov. Zdravniška poročila zavrženih kandidatov kažejo, da je bila večina zavržena zaradi nesposobnosti koncentracije pri delu, pomanjkanja

⁸ TNA, HS 3/207, D/CD(a) to D/HV, 23. 10. 1942.

⁹ TNA, HS 5/908, Training of B1 personnel, 2. 4. 1943.

nadpovprečne inteligence in zavrnitve opravljajna nasilnih vaj.

Zanimiv podatek je število pri SOE izurjenih agentov SIS-MI6, ki jih je bilo 872, kar je več kot vseh Francozov in Norvežanov v vrstah SOE. Visoka številka je odraz dobrega sodelovanja med obema tajnima službama, ki se je razvilo po začetnih zapletih.¹⁰

Poleg SOE je v STS 102 urila svoje kandidate tudi tajna služba ISLD. Ta je izurila največ Slovencev in aprila 1942 formirala svojo prvo skupino ter jih 11 poslala v misije. Pri oblikovanju prve skupine je bil soudeležen tudi minister Krek.¹¹

Januarja 1943 je ISLD v Kairu formirala svojo drugo skupino Slovencev in nato tri poslala v misije. Po septembru 1943 se je ISLD preselila v Bari v južno Italijo, se preimenovala v Sekcijo N. 1 (U) in tam formirala še tretjo skupino Slovencev. Iz te jih je sedem poslala v misije.¹²

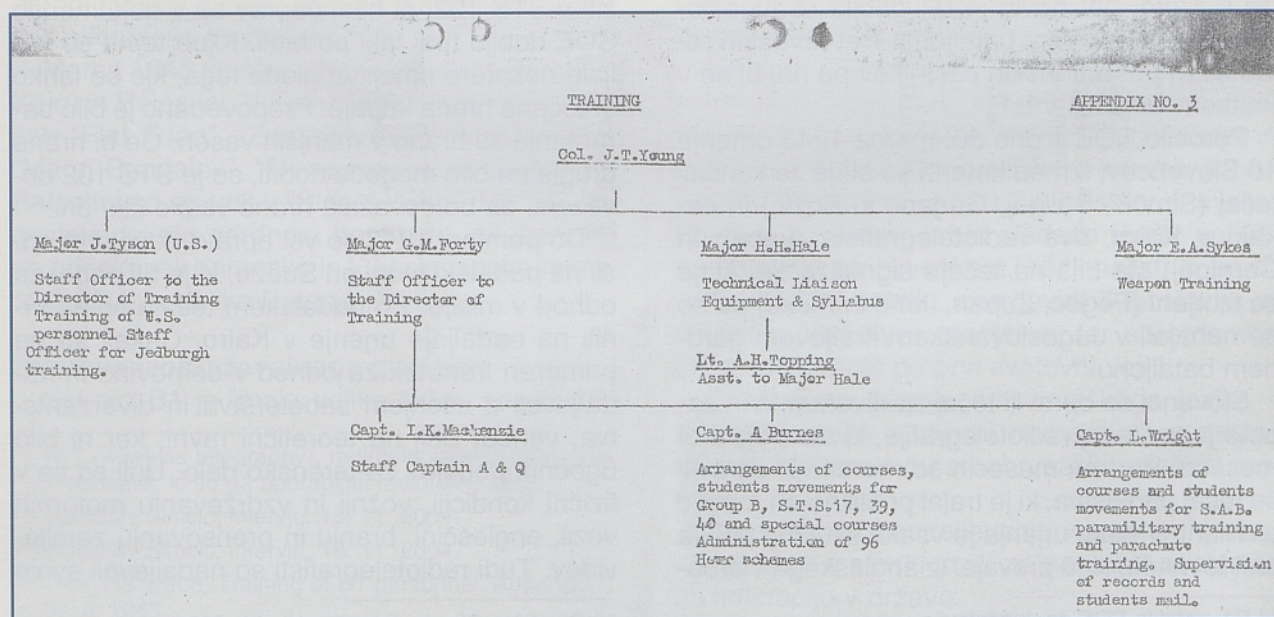
Organizacija STS 102

Predvideno urjenje za novega kandidata z osnovnim vojaškim predznanjem je trajalo najmanj tri mesece, od katerih sta bila dva meseca namenjena usposabljanju, en mesec pa je bil namenjen učenju jezika in poznavanju druž-

¹⁰ TNA, HS 8/435, History of the Training Section of SOE, Appendix IV, str. 206.

¹¹ Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 226.

¹² Bajc, Iz nevidnega na plan, str. 226-228.

Organizacija sistema urjenja tajne službe SOE (TNA, HS 7/51, History of the Training Section of SOE, Appendix III, September 1945).

POBUDE OB 60-LETNICI POBOJA PRIMORSKIH PADALCEV

Nastop zunanjega ministra dr. Dimitrija Rupla na proslavi v Škrbini (foto Alessandro Fegez).

V teh jesenskih mesecih poteka 60 let od izginotja vrste primorskih fantov, ki sta jih britanski posebni službi SOE in ISLD med vojno iz Afrike poslali za sovražnikove linije na slovensko ozemlje, kjer so se skoraj vsi navdušeno pridružili partizanom, a jih je Ozna v svoji revolucionarni logiki kmalu prištela med sovražne agente, zapisane smrti.

*Poleg že tradicionalne komemoracije v Škrbini se je zvrstilo več drugih pobud, povezanih s knjigo *The Price of Patriotism (Cena domoljubja)*, ki jo je v Trstu živeči 84-letni upokojeni angleški časnikar dnevnika *Times* in agencije *Reuters* ter nekdanji pripadnik SOE John Earle posvetil junaški in tragični zgodbi primorskih padalcev ter britanskim misijam pri slovenski partizanski vojski na Primorskem.*

V Spacalovi galeriji v Štanjelu je bil 4. novembra na pobudo Občine Komen razgovor o knjigi, ki so se ga po uvodnih besedah župana Uroša Slamiča udeležili tržaška raziskovalca "padalske zgodbe" zgodovinar Gorazd Bajc in časnikar Ivo Jevnikar ter avtor John Earle.

Okroglo mizo so 14. novembra ponovili v okviru "ponedeljkovih večerov" Društva slovenskih izobražencev v Trstu, obogatil pa jo je še preživeli padalec skupine ISLD Ciril Kobal iz Kopra.

benega ter kulturnega ozadja območja, kamor naj bi bil agent poslan. Zadnji mesec je ponavadi potekal v Kairu.

Za primer pogledimo stanje 30. marca 1943. Takrat je za sekcijo B1¹³ delalo 90 ljudi. V Kairu je bilo takrat 10 častnikov, od teh nekaj članov B1, in 50 drugih, ki so bili oficirji in navadni vojaki. 15 rekrutov se je urilo v Haifi in naj bi se vrnili v Kairo, pet novih je B1 dobila iz Jugoslovanskega gardnega bataljona. Pet hrvaških rekrutov in pet britanskih častnikov pa naj bi se v kratkem vključilo v B1.

Poročilo SOE z dne 30. marca 1943 omenja 10 Slovencev, izmed katerih so štirje že končali tečaj (Simčič, Šuligoj, Gorjanc in Božič) in čakajo v Kairu, dva radiotelegrafista (Leban in Černigoj) sta bila na tečaju signalizacije, štirje že izurjeni (Fegez, Zupan, Jerič in Piško) pa so se nahajali v Jugoslovanskem kraljevem gardnem bataljonu.¹⁴

Slovinci so opravili tečaj za diverzante in saboterje ter tečaj radiotelegrafije, ki sta trajala tri mesece. Po treh mesecih so morali vsi opraviti še tečaj padalstva, ki je trajal približno en mesec ali manj. V času urjenja je vsaka skupina dobila tudi tolmača, ki je prevajal iz angleškega v srbo-

hrvaški jezik. Slovenski kandidati SOE so dobili tolmača bolgarske narodnosti, ki je govoril bolj bolgarsko kot srbohrvaško. Hrana, ki so jo v času urjenja jedli, je bila doma pripravljena hrana. Slovenci so dobili poljskega kuharja, ki so ga sami plačevali, ta pa jim je pripravljala hrano po njihovem okusu.¹⁵ Predvidenih načrtov o energijski vrednosti hrane, ki jo mora kandidat zaužiti v STS 102, ni bilo, čeprav se v dokumentih SOE dobijo tudi taki podatki. Kljub temu so veljale nekatere omejitve glede tega, kje se lahko določena hrana kupuje. Prepovedano je bilo barantanje za hrano v manjših vaseh. Če bi hrane drugje ne bilo mogoče dobiti, se je STS 102 obvezala, da bo dovažala hrano vsake štiri dni.¹⁶

Do pomladi 1943 so vsi opravili tečaje in odšli na padalski tečaj pri Suez, ki je bil pogoj za odhod v misijo. Po padalskem tečaju so se vrnili na nadaljnje urjenje v Kairo. Čakali so na primeren trenutek za odhod v domovino in nadaljevali z učenjem saboterstva in diverzantsstva, vendar bolj na teoretični ravni, ker ni bilo ugodnih pogojev za terensko delo. Urili so se v fizični kondiciji, vožnji in vzdrževanju motornih vozil, angleščini, branju in prerisovanju zemljevidov. Tudi radiotelegrafisti so nadaljevali svoje

¹³ B1, sekcija SOE za Jugoslavijo.

¹⁴ TNA, HS 5/908, Training of B1 personnel, Appendix I, 30. 3.1943.

¹⁵ Stanislav Simcic, intervju, 18. 11. 2004.

¹⁶ TNA, HS 5/908, Report on rehearsal and specialist training schemes, Appendix VI, 27. 3. 1943.

O primorskih padalcih je časnikar Tomo Šajn 6. novembra pripravil daljšo oddajo za Radio Koper, Earle pa je bil 13. novembra gost Televizije Slovenija v odmevni oddaji Sandija Čolnika Večerni gost.

Komemoracija v Škrbini, za katero skrbita Krajevna skupnost Škrbina in Občina Komen, letos že osma po vrsti, je bila 11. novembra. Začela se je z mašo zadušnico v cerkvi sv. Antona, ki jo je daroval vojaški duhovnik Milan Pregelj.

Pred ploščo na pročelju domačije umorjenega padalca Miloša Adamiča se je nato zbralo doslej največje število udeležencev spominskih slovesnosti za padalce. Med njimi je bil prvič tudi zastopnik slovenske vlade, in sicer zunanji minister Dimitrij Rupel. V svojem govoru je poudaril, da je okrutni pobjoj primorskih padalcev del najbolj sramotnega poglavja v zgodovini Slovencev in da je 60 let po dogodkih skrajni čas za enako spoštljiv odnos Slovencev do vseh mrtvih.

Pri komemoraciji so sodelovali častna vojaška straža, nosilci praporov, kvintet trobil, britanski vojaški trobentač Arnold, mladi recitatorji, zbor osnovne šole iz Komna pod vodstvom Andreje Rustje, delegacije z venci in govorniki. Pred mikrofonom so se zvrstili župan Uroš Slamič, zunanji minister Rupel, britanski veleposlanik Timothy Simmons (spremljal ga je tudi obrambni ataše Lindsay Wilson), ameriški vojaški ataše polk. Harrington, pobudnik komemoracij John Earle (vsi trije v slovenščini!), preživeli padalec Ciril Kobal in predsednik ZZB Janez Stanovnik. Vaščani so nato udeležencem ponovno izkazali svojo gostoljubnost.

V gostoljubni hiši Fakinovih: na levi preživeli padalec Ciril Kobal, na desni preživeli padalec Stanko Simčič, na sredi pa Bob Plan, ki se je s padalom spustil v Slovenijo kot pripadnik ameriške službe OSS (foto Alessandro Fegez).

šolanje, in sicer v praktični uporabi W/T¹⁷ aparatov.¹⁸

Vsak izmed kandidatov je v času urjenja prejemal plačo 32 egiptovskih funtov, ki jih je enkrat mesečno zagotavljala jugoslovanska vlada. To je bila visoka vsota, primerljiva s častniško plačo v Jugoslovanskem gardnem bataljonu. Zgodilo se je, da kakšen mesec plače niso prejeli zaradi sporov v vladi, zato so jim Britanci izplačali akontacijo po deset funtov.¹⁹

Marca 1943 so se jugoslovanski rekruti urili v Kairu in Palestini. V Kairu so bili nastanjeni v hišah "Flat Fuad", "Zamalak Flat", "Mardi Villa", "Mardi Bungalov", "Mena House" in drugod. V Palestini so se urili v "Signal Wing", METS, Jugoslovanskem gardnem bataljonu, medtem ko so pričakovali britanske in jugoslovanske rekrute iz ZDA in Velike Britanije.²⁰

Priprava izobraževalnega gradiva²¹

Sekcija B1 je imela veliko težav zaradi po-

¹⁷ W/T (wireless telegraphy), radiotelegrafski sprejemnik in oddajnik, ki so ga uporabljali radiotelegrafisti.

¹⁸ Stanislav Simcic, intervju, 18. 11. 2004.

¹⁹ Stanislav Simcic, intervju, 18. 11. 2004.

²⁰ TNA, HS 5/908, Training of B1 personnel, Appendix I, 30. 3. 1943.

²⁰ TNA, HS 5/908, Training of B1 personnel, 30. 3. 1943, str. 5.

manjkanjem primernih knjig in pa s pridobivanjem novih, ki jih je potrebovala za izobraževanje svojih kandidatov. Priprava izobraževalnega gradiva in njegovo zbiranje sta predstavljala pomemben del aktivnosti SOE na Bližnjem vzhodu, ki je za Jugoslavijo organizirala sledeče aktivnosti:

Knjižnice - majhne knjižnice z vrsto uporabnih knjig, brošur, slovníc in zemljevidov so bile organizirane za vsako hišo (bungalov) sekcije B1.

Brošure za urjenje (Training folders) - SOE je pripravljala številne brošure in priročnike o zgodovinskem in vojaškem ozadju Jugoslavije in Balkana z določenimi praktičnimi vprašanji, bistvenimi za agente, ki so bili poslani v misije. Brošure so obravnavale sledeče teme: politična situacija na Hrvaškem, nacionalisti in partizani v Srbiji, četniki, zemljevidi Jugoslavije in območij, kjer živijo manjšine, ter spremembe balkanskih meja po prvi svetovni vojni.

Gradivo za učenje srbohrvaškega jezika - slovnične knjige z vajami, nameravali so sestaviti tudi kratek slovar srbohrvaških vojaških pojmov.

Priročnik za razstreljevanje v srbskem jeziku - preveden v srbski jezik za uporabo osebja in za infiltracijo v državo.

(konec prihodnjic)

Peter Merku

Iz spominov na starše (XLVI.)

Spomini na očeta

O d doma sem razposlal številne prošnje za službo v upanju, da bom kmalu dobil kak pozitiven odgovor. A leto 1958 ni bilo ugodno za industrijo. Vem, da je veliko kolegov iz Turina iskalo ali čakalo na namestitev tudi več kot leto dni, čeprav so nam vedno pravili, da kdor diplomira na Visoki tehniški šoli v Turinu ne bo imel težav, češ da sami industrijci vsako leto sprašujejo za seznam novih inženirjev in jih vabijo na razgovore. Po kakih treh mesecih je res prispela zanimiva pošta: Telve, to je telefonska družba treh Benečij (danes Telecom), me je vabila na razgovor. Predstavil sem se pri direktorju tržaške podružnice Sergiu Nordiu ... in čakal, kaj bo. Nekaj dni kasneje mi je oče povedal, da je na borzo prišel oficir karabinjerjev in spraševal po očetu, če me tam poznajo in podobno, in da kolegi, ki so mu to zaupali, so se obnašali dobrohotno. Kmalu nato sem torej nastopil svojo prvo službo pri Telve na Campo San Salvador v Benetkah. Zanimivo je bilo kot vse, kar je novo. Navdušenje pa je postopoma upadalo. Postal sem namreč kar hitro tajnik osrednjega tehničnega direktorja prof. Tiribellija in kot tak sem sicer užival velik ugled, posebno pri kolegih, sam sem se pa dolgočasil, ker je delo bilo samo obračanje papirja. Začel sem se spraševati, kje ostaja tista tehnika, ki me je kljub napornim študijskim letom navduševala in ki jo zdaj, tako se mi je dozdevalo, začenjam pozabljati. Oče je bil seveda seznanjen z mojimi dvomi, saj sem z njim prav o tem do onemoglosti diskutiral: naj ostanem pri Telve ali naj poiščem kaj drugega? Začel sem pisati v inozemstvo, z namenom, da bi se mogel kje posvetiti zaščitni tehniki, stroki svojega diplomskega dela. Moja nemščina je bila seveda zelo pomanjkljiva, tako da mi je tudi pri tem oče veliko pomagal. Nekaj odgovorov pa je naposled le prišlo. Oglasili so se: BBC iz Švice, Siemens iz Nemčije preko milanskega predstavništva, Elin z Dunaja pa še kdo. Vsi so mi ponujali delo, vendar ne takega, kakršnega sem si želel, to je specializacije v zaščitni tehniki. Tako sem zaenkrat ostal v Benetkah, saj sem končno le imel službo.

Oče, ki si je belil glavo morda še bolj kot jaz, mi je dal navdih. Govori, mi je rekel, s teto Gito, ona

zagotovo pozna koga, ki bi ti lahko naprej pomagal. In res! Poslala me je h gospe Attanasio, ki je zelo dobro poznala tudi našo mamo, ker je tudi sama bila učiteljica. Mislim, da je gospod Attanasio hodil na borzo za Banco di Sicilia in je dobro poznal našega očeta. Dali so mi pismo, naslovljeno na prof. Theodorja von Kellerja, profesorja na visoki tehniški šoli v Münchnu in istočasno člana upravnega odbora elektropodjetja Bayerische Elektrizitätswerke. Na poti iz Milana, kjer sem se predstavil pri družbi Siemens, ki mi je žal ponujala delo na drugem področju, sem se podal v München in obiskal gospoda profesorja. Ta me je zelo lepo sprejel in zadržal na kosilu. Ob slovesu mi je obljubil, da bo našel zame to, kar želim. Ob tej priliki sem spoznal tudi prvo sudeško sorodnico, Elisabeth, in občudoval München v predbožičnem času.

Prišel je dan, ko sem odpotoval v Nemčijo, kar je nemalo težilo tako mene kot seveda tudi očeta. Oba dva sva pa bila prepričana, da je ta korak zame važen, ker bi si pridobil tehnično specializacijo, ki bi mi potem pomagala najti v Italiji primerno službo v kakšnem elektropodjetju kot na primer Società Idroelettrica Piemontese, kjer je bil skoraj doma relator moje diplomske naloge prof. Riccardo Gatti, ali celo Società Elettrica delle Tre Venezie, ki mi je omogočila obisk podzemne hidroelektrarne Somplago v Karniji med pripravljanjem diplomske naloge. Če

Elisabeth Pilz v Münchnu.

Očetov urad je imel okno na balkonu z napisom "Borsa".

sem kot inozemec lahko dobil mesto v tehničnem oddelku Siemens, kjer so se načrtovale nove aparature, je zasluga poznanj mamine družine v Zvezni republiki Nemčiji. Čeprav žalosten, da odidem za najmanj tri leta, kakor sem se moral obvezati, mi je oče prepustil popolno svobodo pri odločanju, prepričan kot je tudi sam bil, da mi bo to v prid. Ko me je pospremil na glavno postajo, mi je pred odhodom rekel: "Saj veš, koliko velja dana beseda v Italiji; zato sem zadovoljen, ker boš končno doživel, kako se v tem oziru obnašajo Nemci." Utvarjal si je, da vlada v Nemčiji enaka atmosfera, kakršne se je spominjal še iz časov stare avstrijske monarhije. Pa ni bilo tako. Ko sem se maja meseca poročil, so mi obljubili, da bom dobil stanovanje firme že v enem letu, sumim pa, da so mi to obljubili v upanju, da ... Zaradi razdejanja, ki so ga med vojno povzročili bombni napadi na Nemčijo, ni bilo pogojev, da bi v doglednem času zgradili zadostno število novih stanovanj. Potekli so meseci, minilo je leto, zgodilo pa se ni nič. Z ženo sva se znašla v zasilnem bivališču v podnajemu, ki je bilo tesno in zelo primitivno. Vztrajala sva v upanju, da se bo situacija prej ali slej uredila. Ko se je pa prvič izjalovilo najino upanje na naraščaj, sem ugotovil, da ne moreva tako nadaljevati. Opogumil sem se in zaprosil za razgovor z direktorjem, kar je bilo povsem neobičajno, še posebno ko bi moral problem stanovanja rešiti kadrovski oddelek.

Zima leta 1962/63 je bila ena najhujših, kar smo jih doživeli. Meseca januarja termometer ni zlezal nad 10 stopinj pod ničlo, ponoči pa je padel celo do -33°C Celzija. Zato pa je bilo poletje izredno toplo. Tako tudi tistega dne, ko sem šel na razgovor. Ko sem stopil v direktorjevo sobo, je on nemudoma vstal izza pisalne mize, zgrabil suknjič, se opravičil, da sem ga dobil v srajci (v tistih časih sta bila še

obvezna jopič in kravata!), in me vprašal, kaj me vodi k njemu. Rekel sem mu, da bi mu rad povedal anekdoto: "Ko sem odpotoval iz Trsta, me je oče pospremil na postajo in dejal, da se veseli, da grem v Nemčijo, ker bom lahko spoznal, kako tam, v nasprotju z Italijo, držijo besedo." Videl sem, da sem zadel v črno: nerodno mu je bilo. Še isti teden nama je bilo dodeljeno stanovanje! Dobro leto kasneje se nama je rodila Valentina in ko je Mirela šla na sprehod z vozičkom po soseščini, je srečevala direktorjevo ženo, ki se je prijazno pozanimala po otroku in po nas. Stanovala je namreč v bližini. Mož je nedolgo zatem postal generalni direktor vseh Siemensovih tovarn in uradov na Japonskem. Ker sem poznal obnašanje Fiatovih direktorjev v Turinu do njihovih podrejenih, sem zelo cenil tiste naravne človeške odnose v prostem času med "kolegi" v Erlangenu.

Po mojem odhodu iz Trsta se je oče še isto leto upokojil. Ker sem bil odsoten, nimam posebnih spominov na ta dogodek. Med njegovimi papirji pa sem našel naslednji članek izpod peresa računovodje A. Nemza, kot ga je 4. januarja 1962 objavil tržaški dnevnik *Il Piccolo*, ki ga je povzel iz *Ekonomskega* in finančnega lista agencije Astra. V prevodu se glasi:

"Leta 1961 se je od tržaške Borze vrednostnih papirjev poslovil Giuseppe Mercù, sposobni in cenjeni tajnik Upravnega odbora menjalcev. Od ustanove se je poslovil zaradi dosežene starostne in delovne dobe po celih 40 letih nepretrganega dela v delikatnem borznem sektorju, kar že samo po sebi opredeljuje Mercùjevo osebnost in njegovo moralno veličino.

Dolgo sodelovanje in izkazano poštenost sta uradno že izpostavila tako Trgovinska zbornica ob upokojitvi pred nekaj meseci kot tudi pred kratkim Upravni odbor menjalcev, ki je zlati kolajni, ki mu jo je že podelil Zbornični zavod med simpatično slovesnostjo, dodal še eno, ki s posvetilnim napisom "odličnemu in zvestemu sodelavcu" povzame in nagrajuje življenje popolne predaje delu. Predsednik odbora dr. Rizzardi se je ob tej priliki izrazil nadvse pohvalno.

Giuseppe Mercù, ki je med dolgoletnim izvrševanjem posebno delikatne službe z zadoščenjem doživel, da so njegovo točnost in vrednost njegovega dela konkretno cenili in priznali ne samo njegovi predstojniki, ampak tudi ustanove in predstavniki operativnih kategorij, ki na različne načine sodelujejo z borzo, naj prejme naša pristrčna voščila za dolgo življenje in zasluženi počitek.

Mitja Petaros

Slovenski evro kovanci

Marsikomu je znano, da se v Sloveniji že dalj časa pripravljajo na prevzem skupne evropske valute - evra, tako iz ekonomskih kot iz finančnih razlogov. Če bo vse steklo po načrtih, bodo evro v Sloveniji predvidoma uvedli v začetku leta 2007. Uvedba nove valute bo seveda zahtevala tudi zamenjavo starega denarja z novim. Če so evrobankovci enaki za celotno območje in vse države, ki so pristopile v projekt evra, pa lahko pri evrokovancih vsaka država določi podobe, ki krasijo averz novcev (medtem ko je skupna evropska stran na reverzu enaka za vse obtočne kovance). Zato je bila Banka Slovenije pooblaščenca, da za Republiko Slovenijo opravi vse strokovne in tehnične zadeve v zvezi z oblikovanjem in izdelavo slovenskih evrokovancev. Tako sta 7. oktobra 2005 slovenski minister za finance dr. Andrej Bajuk in guverner Banke Slovenije mag. Mitja Gaspari na novinarski konferenci predstavila upodobitve slovenskih evrokovancev.

Do dokončne podobe nacionalne strani slovenskih evrokovancev pa je bilo potrebno več časa in mnogo vmesnih korakov. Pri Banki Slovenije (BS) so začeli zbirati podatke in mnenja o celotnem projektu že v začetku leta 2004, ko so organizirali predhodne razprave in preliminarne sestanke z numizmatiki, oblikovalci, strokovnjaki in z vso zainteresirano javnostjo nasploh. Na tak sestanek so 15. maja 2004 povabili tudi člane numizmatičnega društva iz Ljubljane, prisotna pa sta bila tudi člana Slovenske-

ga zamejskega numizmatičnega društva J.V. Valvasorja iz Trsta. Na takih sestankih se je diskusija osredotočila na čisto konkretne tematike: koliko motivov naj bo na slovenskih evrokovancih (saj imajo razne evropske države zelo pisano paleto vzorcev: od ene same upodobitve na vseh osmih novcih do 8 različnih motivov, enega za vsak kovaneček posebej), kaj naj upodobitve prikazujejo oz. ponazarjajo, kaj naj na kovancih sploh piše (ime države izdajateljice ali ne, slovenska beseda stotini ali je morda dovolj mednarodni naziv cent iz skupne strani, večja ali manjša prisotnost slovenščine - ki je na tolarških kovancih zelo zanemarjena ipd.). Najrazličnejše konkretne predloge in razne vidike je Banka Slovenije sprejemala zavedajoč se, da bo vsekakor zadnjo besedo pri vsem projektu imela politika. Vsekakor so v medijih objavili vabilo širši javnosti za zbiranje predlogov in motivov in odzvalo se je 132 predlagateljev, ki je izpostavilo 699 motivov (med temi je bilo 192 različnih motivov, od katerih se je 116 omenjalo samo enkrat, 76 motivov pa vsaj dvakrat ali še večkrat). Pristojna komisija BS in Ministrstva za finance je nato oblikovala predlog motivov in ga nato posredovala v obravnavo vladi Republike Slovenije. Obsežni projekt slovenskih evrokovancev je tako stopil v drugo fazo, časa pa zaradi birokratskih zaprek ni bilo na pretek. Zato je vlada RS povabila k sodelovanju za oblikovanje idejnih osnutkov državne strani slovenskih evrokovancev pet znanih oblikovalcev (to so bili Jani Bavčer, Edi

Novi slovenski evro kovanci, ki bodo stopili v veljavo z letom 2007. Od leve: 50 centov krasijo Triglav, simbol slovenstva; dva lipičanska konja sta upodobljena na kovancu 20. centov; neizveden Plečnikov načrt parlamenta pa krasijo 10 centov.

Levo: 1 evro bo nosil podobo Trubarja in prve slovenske tiskane besede. Desno: verz iz Zdravljice in Prešernov profil na 2 evrih.

Berk, Petra Černe Oven, Miljenko Licul in Matjaž Učekar), motive pa je predpisala vlada RS sama. Omenjeni oblikovalci so nato sodelovali na anonimnem natečaju; za ocenjevanje in strokovni pregled idejnih osnutkov je bila imenovana strokovna žirija, ki so jo sestavljali: prof. dr. Stane Bernik, prof. dr. Janez Bogataj, akad. kipar Jakov Brdar, prof. arh. Ranko Novak in arh. Cveta Stepančič. Komisija Banke Slovenije in Ministrstva za finance je nato soglasno sprejela predlog strokovne žirije in vladi

RS predlagala kot najprimernejšega likovni osnutek in izvedbeni načrt avtorja Miljenka Licula (s sodelavcema Majo Licul in Janezom Boljkom). Nato je

vrstnem redu, ne da bi komentirali izbranih motivov ali umetniških in grafičnih oprijemov, tako da si vsak bralec lahko sam ustvari svoje mnenje o "novi slovenski valuti".

Na kovancu vrednosti 1 stotina (centa) evra bo upodobljena štorcklja, ki so jo prevzeli s sedaj uporabljenega kovanca vrednosti 20 slovenskih tolarjev; tako naj bi se ohranila povezava med prejšnjo in novo valuto. Naj dodamo, da je po evropskih pravilih obvezno, da se na državni strani evrokovancev vedno nakuje tudi ducat peterokrakih zvezd, ki so povzete po zastavi Evropske unije in ki simbolizirajo povezanost posameznih držav z Unijo. Grafična izbira postavitve zvezd pa je prosta, tako da bo na vseh slovenskih evrokovancih dvanajsterica zvezd na robu kovanca in se bodo med njimi prepletale črke države izdajateljice (SLOVENIJA) in letnice izročitve kovanca v obtok. Ta detajl je pri vseh kovancih enak, zato ga ne bomo med opisom ponavljali. Na novcu za 2 centa bo nakovan knežji kamen v njegovi stvarni, trenutni podobi. V slovenski zavesti je knežji kamen prapodoba organizirane državniške oblasti in hierarhije ter predstavlja večstoletno težnjo po svobodi slovenskega ljudstva. Kovanec za 5 centov ima motiv sejalca (ki je zelo podoben Groharjevi upodobitvi). Tu so se malo poigrali s simboliko in so dvanajstim zvezdam na robu dodali med semeni, ki jih sejalec raztresa, še trinajst zvezdic, tako da je skupno vseh zvezd 25, kar je število držav članic Evropske unije v trenutku, ko Slovenija prevzema evro. Na prvem kovancu zlate barve (prejšnji so vsi rdečkasti), vrednosti 10 centov, bo upodobljen neizveden načrt slovenskega parlamenta, ki ga je narisal

Zgoraj: kovanec 5 centov s podobo Groharjevega sejaca in 25 zvezd (število držav članic EU); desno: knežji kamen, simbol prve slovenske organizirane državne oblasti, na kovancu 2 centov; levo: najmanjši evro kovanec 1 centa nosi podobo štorcklje, ki je vzeta s kovanca 20 tolarjev.

vlada Republike Slovenije na 35. redni seji 28. julija letos sprejela sklep, da soglaša z izbiro strokovne komisije, in o izbranih motivih obvestila evropski Ekonomsko finančni odbor ECOFINA - pododbor za kovanice. Ta je 5. oktobra 2005 potrdil, da so predlogi izdelani v skladu z evropsko zakonodajo in da jih lahko kujejo.

Odločili so, da bo vsak slovenski evrokovanec imel različno upodobitev. Opisali jih bomo po raztočem

Plečnik. Izbrani motiv predstavlja arhitektovo slutnjo samostojne slovenske države. Ob nekoliko stiliziranemu projektu je na novcu tudi napis KATEDRALA SVOBODE. Podoba dveh konjev lipicancev bo krasila 20 evro centov (na robu bo tudi napis LIPICANEC), ki so jih po umetnikovi zamisli upodobili v sproščeni pozi med igro (saj je lipicanec konj, ki ni primeren ne za dirke ne za vojaške name-ne, ker so ga vzgajali tako, da bi svojo moč in lepoto razkazoval na paradah). Zadnji kovanec, ki ima vrednost v stotinih, to je kovanec za 50 centov, bo imel nakovano upodobitev Triglava v naravni reliefni izvedbi. Triglav je že od davnega simbol slovenstva in ker se nad njim razprostira že neizmerni prostor veselja, so na novcu pod napisam OJ TRIGLAV MOJ DOM dodali tudi ozvezdja raka, zodiakalnega znamenja, v katerem je Slovenija postala samostojna. Na dvokovinskem novcu vrednosti enega evra bo Primož Trubar, znani portret iz njegove knjige in tudi stavek STATI INU OBSTATI, napisan s črkami, ki so oblikovale prve slovenske tiskane besede. Pod portretom je tudi ime upodobljenca. Na zadnjem kovancu evro drobiža, vrednosti 2€, bo lik Franceta Prešerna. Ker Prešernova prava podoba ni znana, je na majhni površini kovanca poudarek na prvem verzu izvirnega rokopisa Zdravljice ŽIVE NAJ VSI NARODI, njegov portret v profilu pa je upodobljen v reliefu. Tudi tu je na robu nakovano ime proslavljene osebe.

Tako smo dočakali tudi slovenske simbole na kovancih skupne evropske valute. Seveda so se kot običajno že razvnele polemike ob primernosti teh upodobitev in o pomanjkanju drugih; avstrijski nacionalisti, na primer, oporekajo risbici na 2 evro centih in pozabljajo na skupni evropski duh, ki bi moral presegati ozke politične nacionalne interese. Ob vsaki novosti je pri Slovencih (tokrat očitno tudi pri bližnjih sosedih) čisto običajno, da je vsaj dva milijona različnih mnenj o vsej zadevi. Paziti pa moramo, da bomo te simbole pravilno razumeli in razlagali vsakomur, ki se bo zanje zanimal, saj so vsem Slovincem pomembni in blizu, povprečnemu evropskemu človeku pa ne pomenijo kaj dosti. Od nas samih odvisi, ali jih bomo znali ovrednotiti v ogromnem evropskem kotlu, kjer ima globalizacija glavno besedo. Od nas odvisi, ali se bomo znali enakovredno kosati z ostalimi in ne bomo medtem pozabili na svoje korenine, saj kot so nekoč pravili: biti slovenske krvi, bodi Slovencu v ponos... Dobro leto časa imamo, da se privadimo na podobe, ki bodo v prihodnosti krasile skupno evropsko valuto tudi s slovenskim pridihom...

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da je bil predsednik italijanske vlade, krščanski demokrat Giulio Andreotti bolj naklonjen osamosvojitvi Slovenije kakor njegov zunanji minister, socialist De Michelis...
- da knjiga "Spomin in opomin" zdravnika, alpinista in gorskega reševalca Franceta Malešiča opisuje 1965 smrtnih nesreč, ki so se zgodile v slovenskih gorah od srednjega veka do konca prejšnjega leta...
- da letos poteka sto let, odkar je na pobudo ljubljanskega župana Ivana Hribarja bilo ustanovljeno Slovensko turistično društvo...
- da je v Ljubljani začel v okviru rumenega in kontinuitetnega, se pravi postpartijskega tiska izhajati dnevnik DIREKT, specializiran za škandale (najraje s spolnega področja), ki naj bi, kakor je rekel njegov urednik Požar, v pol leta zrušil Janševo vlado. Vendar je bila ena od njegovih prvih številčk zaplenjena...
- da bo v dveh letih Slovaška postala največji avtomobilski proizvajalec na svetu z 800.000 proizvedenimi osebnimi vozili na leto...
- da je na prireditvi v Berlinu ob vstopu novih desetih držav v Evropsko zvezo latvijski kulturnik Peteris Bankovskis izjavil, da "je beseda EVROPSKI sopomenka za KRŠČANSKI, pa če nam je to všeč ali ne"...
- da so v vasi Slivje v srcu Brkinov na Primorskem priredili pete tradicionalne Češpove dneve, ko so si obiskovalci od blizu in daleč lahko ogledali razstavo 35 različnih sort sliv...
- da so v Angliji natisnili "lažje" Sveto pismo, ki se da po njegovem avtorju Michaelu Hintonu prebrati v 100 minutah, in da so to "100-minutno Biblijo" (s poudarkom na Kristusovem liku) predstavili v katedrali v Canterburyju...
- da je pravkar umrl "lovec na naciste" Simon Wiesenthal pomagal izslediti in postaviti pred sodišče več kot 1100 nacističnih zločincev, a da so desetisoči njihovih pajdašev ostali neodkriti...

Angelos Baš

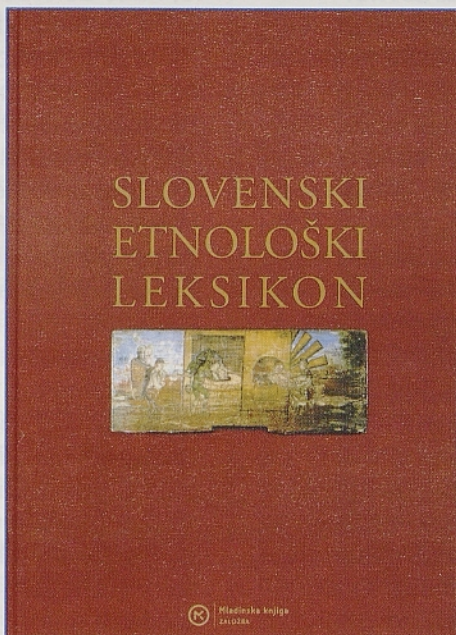
Alienum fundum arare

Namesto učne ure iz etnologije

Potem ko je 2004 izšel Slovenski etnološki leksikon (SEL), mi je kot glavnemu uredniku založba od časa do časa pošiljala kopije nekaterih časniških poročil o SEL. Zdaj mi je poslala kopijo prispevka v reviji *Ampak*, 8/9, str. 76-77, napisal ga je Drago Bajt in naslovil "Slovar, leksikon ali enciklopedija?"; prispevek presoja SEL.

Malo vem o D. B. Pred leti sem v knjigarni imel nekaj minut v rokah njegov *Slovenski Kdo je kdo* (1999). Pozneje sem bral, da je prevajalec in esejist. V *Kazalu Enciklopedije Slovenije* (ES 16, 2002) je naveden med sodelavci; od gesel, ki jih je napisal, nisem prebral nobenega. Ni mi znano, da bi se bil D. B. ukvarjal z etnološkim znanstvenim ali strokovnim delom. Ne vem, da bi bil na Filozofski fakulteti dobil etnološko izobrazbo. Po omenjenem pisanju D. B. sodim, da ne dosega etnološkega znanja, ki ga ima v Ljubljani povprečen študent etnologije in kulturne antropologije po prvem letniku. Ali si je D. B. nabral nekaj etnološkega znanja na ljubiteljski ali amaterski ravni?

SEL v mozaični obliki povzema poglobljena spoznanja etnologije Slovencev, v 6229 geslih in 1026 enotah ilustrativnega gradiva objavlja njeno bero do 2004. S SEL je narejen obračun opravljenih raziskav, s tem so razvidne tudi najbolj pomembne vrzeli, ki kličejo po obravnavah v prihodnje. Temu ustrezata število in obseg gesel o posameznih poglavjih v etnologiji Slovencev; glede na različno stopnjo opravljenih raziskav zajemajo gesla različno mero spoznanj. Z navedenim konceptom so soglašali sodelavci SEL ali tako rekoč etnologija Slovencev. Po tem konceptu je bilo SEL mogoče oblikovati v doglednem času, po vsakem drugem konceptu

Slovenski etnološki leksikon (MK, 2004).

bi izšel kdove kdaj. Predmet SEL sta ljudska kultura in način življenja, kakor ju definira etnologija Slovencev.

Staro akademsko pravilo je, naj neko znanstveno delo ocenjuje tisti, ki pozna temo dela vsaj tako dobro kot avtor ali pa še bolje. Etnološkemu laiku D. B. odrekam pravico do ocenjevanja SEL. Kljub premajhnemu znanju (milo rečeno) o etnologiji Slovencev si je prilastil to pravico, in, kot je pri laikih pogosto, v omenjenem pisanju ne manjka nesramnosti in žalitev. Kar je bilo napisano v prejšnjem odstavku, postavlja stvari v pisanju D. B. na pravo mesto; kaže, da D.

B. nikakor ni zmožen presojeti vprašanj iz slovenskih etnoloških raziskav in da je skrajno površno ali komajda prebral Predgovor v SEL.

Nadrobneje. Potem ko je na začetku D. B. okorno povzel nekaj splošno znanih resnic o slovarjih, leksikonih in enciklopedijah, je pokazal, da ne pozna vseh poglobljenih sestavin ljudske kulture in da mu ni dovolj jasen pojem 'ljudska kultura'. K obdelavi interdisciplinarnih gesel v SEL sem povabil tudi posamezne izvedence iz bližnjih ved, med temi pa ni bilo kulturologa, umetnostnega zgodovinarja in arhitekta, kakor pravi D. B. Neetnolog D. B. ne razume, da sta število in obseg gesel o posameznih poglavjih v SEL odvisna od stopnje dosedanjih raziskav v etnologiji Slovencev, nikakor pa ni nujno, da gre tu za "obsežne znanstvene raziskave". D. B. je zelo površen, ko ne pozna mej ali okvira v predmetu SEL. Nadaljnja etnološka nevednost: "... prav tu (v 20. stoletju) zevajo največje strokovne vrzeli" (o načinu življenja v tem času). O načinu življenja Slovencev zevajo neprimerno večje vrzeli za 19. in 18. stoletje, čeprav so za ti obdobji, zlasti za 19. stoletje, ohranjeni prav

številni viri. (Za prejšnja stoletja so etnološki viri manj številni.) V etnologiji Slovencev so se, poleg nadaljevanja drugih raziskav, v 60. letih začele raziskave o načinu življenja v 20. stoletju (razloženo v Predgovoru SEL). Razen etnološkemu laiku je jasno, da v štirih desetletjih ni bilo v naši vedi mogoče, poleg vseh drugih, končati delo, ki je tako zelo obširno in zahtevno.

Etnoloških nevednosti D. B. nikakor ni konca. Obregnul se je ob določena gesla, ki sva jih napisala jaz in doc. M. Ravnik; trdi, da so "skopa in brez faktografskih dejstev". D. B. ima najbrž v mislih krajša in kratka gesla izpod mojega peresa in peresa doc. M. Ravnik. Moja gesla omenjenega obsega so povečini gesla, ki obdelujejo krasilne sestavne dele oblačilnega videza in oblačilne materiale, praviloma v fevdalni dobi; najbolj poučni viri o njih so zapuščinski inventarji in oporoke, poleg upodablajočih virov. Iz sto in sto zapuščinskih inventarjev in oporok v slovenskih arhivih sem izpisal podatke o oblačilni kulturi na Slovenskem. Zelo številne od teh podatkov in vrsto drugih sem v navedenem primeru povzel v geslih dosledno leksikonske oblike (kakršna so tudi druga moja gesla). Kar je o teh zapisal D. B., je zame nesramnost.

Take baže je tudi mnenje D. B. o podrobni obdelavi "pravnih pojmov in 'pojmov'". Poglavlje o pravni etnologiji je v etnologiji Slovencev razmeroma zelo dobro raziskano. Utemeljitelj (ne začetnik) pravne etnologije kot dela etnologije Slovencev je akademik prof. S. Vilfan. In toliko ugotovitev je prispeval naši pravni etnologiji, da se je treba za zelo tehtno mero zdajšnjega znanja o zadevnih témah zahvaliti njegovim raziskavam. Akademik prof. S. Vilfan je, z izjemo posameznih poznejših dodatkov, napisal za SEL seznam pravnoetnoloških gesel, tj. upoštevanja vrednih pojmov v pravni etnologiji Slovencev. Pred smrtjo je zaupal obdelavo pravnoetnoloških gesel sodelavcu in nasledniku prof. V. Simiču, sam je utegnil za SEL napisati le še malone vsa gesla o merah. Prof. V. Simič je vzorno opravil delo: v izrazito leksikonskem slogu je kot poglobilni avtor povzel in z nekaterimi svojimi raziskavami dopolnil pravnoetnološka spoznanja o Slovencih. Kot omenjeno, so po D. B. v SEL obdelani pravni pojmi in "pojmi" ali, drugače napisano, pravni pojmi in pojmi, ki niso pravni pojmi. Potemtakem ne akademik prof. S. Vilfan ne prof. V. Simič ne vesta dovolj, kaj so pravni pojmi (laik D. B. pa misli, da ve) in sta tudi pojme, ki niso pravnoetnološki pojmi,

predlagala za obdelavo oz. obdelala kot pravnoetnološke pojme in jih uvrstila v SEL. Nevednost, nesramnost in žalitev na enem mestu. Ko ob tem D. B. piše o podrobni obdelavi, je spet nevednež, ne ve, da so se slovenske pravnoetnološke raziskave lotile skoraj vseh pravnoetnoloških pojmov in se je mdr. pokazalo, kako zelo so ti razčlenjeni, kakor so pač terjale potrebe v življenju.

Ne drži, kar pravi D. B. o napačnih naglasih v nekaterih iztočnicah v SEL. Pravilen naglas za gozdno rastlino čemaz je na prvem zlogu (Slovar slovenskega knjižnega jezika I, 1970, str. 286). Pravilen naglas za žensko božanstvo Mokoš je na zadnjem zlogu; D. B. je nemara zamenjal Mokoš z močvirsko ptico mokož, pri tej besedi je naglas na prvem zlogu (SSKJ II, 1975, str. 828). Na večjem delu panonskega kulturnega območja (natančneje: v Beli krajini, na vzhodnem Štajerskem in v južnem Prekmurju) je pravilen naglas za srajco, imenovano robača, na prvem zlogu; pogosto sem to slišal pred drugo vojno in desetletja po njej. Pravilen naglas pri poimenovanju prebivalcev osrednjega Kozjaka, hribovja severno od Dravske doline (v R Sloveniji), kot Kobance je na prvem zlogu. Med delom za SEL so mi pri založbi pokazali publikacijo, v kateri je bilo Kobansko, slovstveno ime za ozemlje, na katerem so živeli Kobanci, napačano naglašeno na drugem zlogu. Izraz Kobanci je bil sprva posmehljivka, uporabljali so jo prebivalci drugih bližnjih krajev za tiste, ki je bilo njihovo gornje oblačilo, (narečno) koban(i)ca (naglas na prvem zlogu), nelepega videza. Izraz Kobanci naj bi bil v rabi precej pred prvo vojno, nato je bil izpričan tudi po njej, ni mi natančneje znano, do kdaj. Zakaj je J. Friedl, avtor gesla o goljufiji, postavil v iztočnici naglas na drugi zlog, ne vem; verjetno je za to imel razloge, morda bo o njih spregovoril.

V iztočnicah SEL so neslovenska osebna imena in neslovenski priimki natisnjeni brez naglasa, razen tistih, ki imajo naglas v neslovenskem jeziku; sicer bi tuja osebna imena in tuje priimke nastisnili v napačni obliki. D. B. ne ve, da je bil Ivan Navratil češkega rodu in je njegov priimek češki, zato je tudi v SEL natisnjen brez naglasa. D. B. ni po volji, ker so tuji izrazi v SEL navedeni brez izgovora. Pri tujih izrazih je v SEL omenjeno, iz katerega jezika so prevzeti.

Napačen je že naslov pisanja D. B.: Slovar, leksikon ali enciklopedija? To vprašanje D. B. ponavlja, ko mu "ni jasno, ali pri SEL gre za slo-

var, leksikon ali enciklopedijo". Za posamezna gesla SEL misli, da so "obdelana ... enciklopedično". Upa si SEL očitati nejasno razumevanje "tega, kaj je slovar in kaj leksikon oz. enciklopedija". Od oktobra 1991, ko se je začelo delo za SEL, do oddaje gesel in ilustrativnega gradiva v tiskarno nismo pri delu za SEL govorili o etnološki enciklopediji oz. morebitnem delu zanj v bližnji prihodnosti, saj to pri prizadevanjih za SEL nikakor ni bilo aktualno. V zadnjih treh desetletjih prejšnjega stoletja je v etnologiji Slovencev marsikdaj tekla beseda o etnoloških slovarjih, leksikonih in enciklopedijah. Samoumevno je bilo soglasje, da gre tu za tri stopnje pri določenem etnološkem delu. Najprej je bila v ospredju uresničitev pobude za slovenski narodopisni (etnološki) slovar, izvirala je iz l. 1947, nekaj manj so se načenjala vprašanja o slovenski etnološki enciklopediji ali najvišji stopnji v ustvarjanju naše vede.

V 90. letih se je etnologija Slovencev obogatlila z razpravami o etnološkem enciklopedijskem delu. Tu omenjam magistrsko nalogo doc. M. Ramšak, Enciklopedija etnologije Slovencev - teoretični model, 1997, in naslednji obravnavi iste avtorice: Pregled zgodovine etnološkega enciklopediranja, kritična (izbrana) bibliografija in analiza evropskih etnoloških enciklopedičnih del, Časopis za zgodovino in narodopisje n. v. 33, 1997; O predzgodovini etnološkega enciklopediranja in sedanjem stanju slovenske etnološke enciklopedistike, ČZN n. v. 35, 1999. Po navedkih iz pisanja D. B. ni o tem, kar pišem v zadnjih dveh odstavkih, nikakršnih sledov v SEL. Sem brez besed.

Neznanja in nesramnosti ne pogrešajo tudi nadaljnja izvajanja D. B. Etnološki laik D. B. ve za "umanjkanje celovitega osrednjega koncepta" SEL, ki da "kaže ... neizdelano leksikografsko podobo" in je "strokovni terminološki priročnik," napisan "površno in konceptualno neizdelano".

Po definiciji S. Suhadolnika je leksikografija "pripravljanje, sestavljanje in pisanje slovarjev"; v novejšem času so nastala dela za "neterminološka področja" (Enciklopedija Slovenije 6, 1992, str. 122 d), pars pro toto: Slovenski biografski leksikon (1925-1971), Literarni leksikon (od 1978). SEL nikakor ni "strokovni terminološki priročnik". Kako je D. B. prebral 730 strani SEL? Če po definiciji S. Suhadolnika rečemo, da je SEL (samo) leksikografsko delo, je taka označba površinska in premalo pove. SEL je povzetek poglobitvenih spoznanj etnologije Slo-

vencev, njegova vsebina je etnološka, od tod naslov. Ali: to je etnologija nekega naroda v leksikonski obliki. Koncept SEL je bil pojasnjen v tretjem odstavku pričujočega spisa: če piše D. B. o umanjkanju "celovitega osrednjega koncepta" in o neizdelanem konceptu, vdira v odprta vrata.

Prva naloga pri delu za SEL je bila sestaviti seznam gesel v etnologiji Slovencev, tj. vseh upoštevanja vrednih pojmov v naši vedi. Predmet v etnologiji Slovencev je bil razčlejen kar najbolj nadrobno. Na takšni podlagi so bile napisane iztočnice gesel; s pripombami ob nekaterih iztočnicah etnološki laik D. B. spet vdira v prazna vrata.

Gesla SEL je bilo treba pisati v leksikonskem slogu, včasih so bile v tem potrebne izboljšave. Te in pa dopolnitve pojmov v iztočnicah, kazalke, vodilke, spopolnitve iztočnic, predloge za združevanje vsebinsko sorodnih gesel, nekatere krajšave gesel, tipografske rešitve itn. so dognale doc. I. Slavec Gradišnik, doc. M. Ramšak in T. Stanonik, urednica založbe; doc. I. Slavec Gradišnik in doc. M. Ramšak sta gesla obdelali po sprejetih leksikografskih napotkih in ob upoštevanju zadevnih načel založbe. Za dokončno leksikografsko ureditev je poskrbel M. Ivanič, od 2003 urednik založbe za SEL. Vse to pa je bilo drugotno delo, poglobitveno delo je veljalo povzemanju ugotovitev o etnologiji Slovencev.

Povzetek kaže, "katera vprašanja so obdelana, katera premalo in katera še niso načeta" (Predgovor v SEL, str. VI). Če ne bi bil SEL povzel ugotovitev o etnologiji Slovencev, temveč skušal nakazane vrzeli zapolnjevati, bi, kakor je bilo rečeno, izšel kdove kdaj. Etnološki laik D. B. sodi ne glede na to, kar je bilo v zvezi s tem razloženo, da kaže SEL "neizdelano leksikografsko podobo". In trdi, da so gesla pogosto obdelana "neuravnoteženo in ... nesorazmerno", da so "številna področja slabo obdelana" in da so "številčno manj obsežna področja ... videti tudi manj pomembna". V svojem etnološkem neznanju gre D. B. naprej in piše o nadrobni razčlembi predmeta v etnologiji Slovencev, tj. o oblikovanju gesel v SEL: posamezna gesla, da so namenjena podpojmom (?); D. B. vidi "drobljenje realnih iztočnic", "ustvarjanje izmišljenih" (iztočnic); "Številna področja so ... razsekljana v vrsto nepotrebnih iztočnic"; ve tudi za drugačne nepotrebne iztočnice; nekatere iztočnice, da so "za lase privlečene". Itn.

Geselnik za SEL je po svojem konceptu nastajal od 1992 do 2004. Ko so mi avtorji oddali gesla, jih je, poleg mene, presodil drugi, tretji, izjemoma četrti izvedenc (član uredniškega odbora ali sicer najbolj pristojen izvedenec). Pri obdelavi gesel za SEL so sodelovali skoraj vsi v tistih letih živeči slovenski etnologi. Za vse to delo je D. B. uporabil (tudi) besede v navedkih v prejšnjem odstavku; drugje je sodil, da je bilo vse to delo opravljeno "površno". Kdor more, naj razume!

O nevednosti D. B. glede enciklopedije in "enciklopedičnega" v SEL je nadaljnja beseda odveč. Naj pa ne manjka beseda o nevednosti D. B., ki mu "ni jasno, ali pri SEL gre za slovar" ali leksikon, in se mu zdi, da so nekatera gesla "obdelana slovarsko", nekatera "pa leksikonsko". Trditev D. B. o "slovarskih" (krajših) in "leksikonskih" (daljših) geslih v SEL je zgrešena: gesla izražajo stopnjo v raziskavah o njihovi vsebini, ustrezno konceptu SEL.

"Prvotna zasnova je bila slovarska" je nenačrtno mnenje D. B. Prvotno ime SEL je bilo Slovar etnologije Slovencev, v navezavi na pobudo za Slovenski narodopisni slovar, napisano 1947. V približno letu dni je bil sestavljen Predlog za geselnik Slovarja etnologije Slovencev (interna objava, 1993), kakor je bilo povedano, smo ga dopolnjevali do konca. Ta objava je zajemala tudi gesla o raziskovalcih v vedi, o njih in njihovih ustanovah in njenih pomembnejših publikacijah: periodiki, knjižnih zbirkah in monografskih izdajah; vsega naštetega ni, kolikor vemo, v slovarjih ved. Značilno mnenje D. B.: "Stroka se je do skrajnosti posvetila tudi sami sebi in je v leksikon kot samostojna gesla uvrstila vse obstoječe strokovne publikacije in malone vse mrtve in žive slovenske etnologue."

Ko so od 2. polovice 1993 avtorji obdelovali gesla, so se lotevali naloge ambiciozno, kakor je narekoval cilj njihovega dela. Nekateri avtorji so uporabljali za zgled 3. izdajo Slovarja nemške etnologije prof. R. Beitla (*Wörterbuch der deutschen Volkskunde*, 1974). Za ta slovar je 1992 doc. M. Ramšak ugotovila, da je "prej leksikon kakor slovar". Obdelava gesel za SEL je praviloma presegala slovarska načela. Zato sem maja 1994 prvič predlagal uredniškemu odboru spremembo naslova v našem projektu. Ta predlog sem ponovil septembra 1994, pozneje ga je podprla Z. Kumer. Odtlej je bil naslov Slovar etnologije Slovencev v rabi predvsem

ob povezavah z oblastmi. Pri obdelavi gesel se je njihova vsebina uskladila z naslovom dela: aprila 1998 je uredniški odbor sprejel sklep, da dobi delo naslov Leksikon etnologije Slovencev; enak je ostajal seznam gesel, enako so se še naprej pisala gesla. (Slovar etnologije Slovencev se je oktobra 1996 preimenoval v Priručnik etnologije Slovencev, vendar smo spremenjeni naslov opustili.) L. 2003 je založba vsilila naslov Slovenski etnološki leksikon.

D. B. si je ostal zvest tudi v stavkih o ilustrativnem gradivu v SEL. Izbor, da "ne kaže posebne sistematike": površno in ne dovolj določno mnenje, vredno premalo odgovornega časnika. Še bolj na liniji pisanja D. B. so besede: "urejanje tega dela (SEL) je slej ko prej potekalo volontaristično". Ne vem, kako naj v tem primeru natančneje razložim izraz "voluntaristično"; D. B. ga uporablja v slabšalnem pomenu. Delu štirih etnologov s sodelovanjem urednice založbe, ki so v založbi, etnoloških ustanovah, galerijah, knjižnicah, na upodobitvah na terenu in pri zasebnikih leta izbirali raznovrstno ilustrativno gradivo, kakršno je prišlo v poštev za objavo v SEL, in delu dveh etnologov in pa urednice in urednika založbe, ki so opravili ožji in končni izbor gradiva po vodilu, naj ilustracija geslo dopolnjuje, ne ponavlja, in so si prizadevali, da bi ilustrativno gradivo za posamezna poglavja po obsegu ustrezalo njihovemu pomenu v etnologiji Slovencev, - vsemu temu delu, navedenemu v Predgovoru in razvidnemu v vsem SEL, je D. B. dal počez slabo oceno. Neodgovorno in žaljivo.

In D. B. piše o hitrici in kaotičnosti "pri končni pripravi knjige, o katerih v javnosti poročajo sami uredniki leksikona". Urednika SEL sva bila dva, glavni urednik in urednik založbe, navedenega nisva pisala. To bi lahko storili posamezni člani uredniških odborov. Kaj so "v javnosti" poročali, ne vem, založba mi ni poslala kopij njihovih poročil, drugje jih nisem bral. Delo za SEL ni potekalo hitro predvsem zavoljo obveznosti, ki so jih imeli avtorji gesel tudi drugod, in zavoljo njihove različne ekspeditivnosti. Založba je več kot trikrat podaljšala rok za oddajo gesel, zmerom so bile zamude, to so bili redkejši, ob koncu izjemni avtorji gesel. O hitrici torej ne more biti govora. Besed o "kaotičnosti pri končni pripravi knjige" se je lahko znebil samo neprišteven človek ali lažnivec.

Upira se mi, da bi še namenil D. B. besedo.

Antena

UMRL IZSELJENSKI DUHOVNIK ALOJZIJ ZAPLOTNIK

V Essnu v Nemčiji je 25. novembra podlegel hudi boleznii zaslužni izseljenski duhovnik Alojzij Zaplotnik. Staršem iz Kočevja se je rodil 27. oktobra 1947, v duhovnika pa je bil posvečen leta 1972 v Ljubljani. Služboval je v več krajih na Gorenjskem, leta 1997 pa je kot izseljenski duhovnik odšel v Nemčijo, kjer je delal zlasti v Berlinu, Oberhausnu in Essnu.

60-LETNICA SLOVENSКИH ŠOL V GORICI

60-letnice obnove slovenskih šol na Goriškem so se spomnili 7. oktobra v Kulturnem domu v Gorici. Na sporedu so bili govor prof. Petra Černica, nastop zbora srednje šole Ivan Trinko in multimedialna predstava, ki jo je že za tržaško proslavo pripravila Martina Kafol.

PROF. GOJMRIR DEMŠAR 90-LETNIK

Glasbenik in kulturni delavec prof. Gojmir Demšar je 21. oktobra praznoval 90-letnico. Rodil se je v Mokronogu. V Ljubljani je končal pravo, v Trstu, kamor se je preselil pred koncem vojne, pa je diplomiral še iz klavirja. V okviru jugoslovanske uprave je dobil službo na Radiu Trst, ki ga je nekaj mesecev vodil, nato pa je do leta 1949 vodil njegov glasbeni oddelek. Takrat se je z nekaterimi drugimi uslužbenci pomaknil na Radio Koper (1949-51), istočasno pa je poučeval klavir in druge predmete na Glasbeni matici v Trstu (skupno 38 let) ter postal njen dolgoletni ravnatelj (1949-76). Pod njegovim vodstvom se je GM razvila v ugledno in razvejano pedagoško in kulturno ustanovo. Nastopal je tudi kot pianist, glasbeni organizator in publicist.

UMRLA JE KULTURNA DELAVKA BERNARDKA RADETIČ

V Trziču je 20. novembra podlegla hudi boleznii dragocena kulturna delavka Bernardka Radetič. Rodila se je 21. maja 1952 v Sabličih (Doberdob) kot zadnji izmed 12 otrok v družini. Po poklicu je bila učiteljica. Po poroki se je z možem prof. Karlom Mučičem leta 1978 naselila v Trziču, kjer sta postala duši kulturnega življenja Slovencev v Laškem. Dejavnost je bila v društvu Jadro v Ronkah, leta 1998 pa je ustanovila še društvo Trzič in postala njegova predsednica. Priredila je vrsto odmevnih kulturnih pobud in dosegla, da je občina Trzič na seznamu zaščitnih zakonov za manjšine v Italiji in za Slovence. Januarja 2002 je bila izvoljena za predsednico Konzulte za Slovence na goriški pokrajini. Za svoje delo je leta 2000 prejela Černetovo nagrado.

Stanko Janežič v Trstu

Levo: Lučka Susič je v župnijski dvorani na Proseku predstavila pesnika; v sredi: dr. Janežič med prebiranjem svojih pesmi; desno: tudi domači ženski pevski zbor je s pesmijo in cvetjem počastil pesnika.

V nedeljo, 6. novembra je bil na obisku na Tržaškem dr. Stanko Janežič. Bil je gost župnij na Proseku in Kontovelu, kjer je služboval prva povojna leta. Zjutraj je gospod Janežič ponovil svojo biserno mašo v cerkvi sv. Hieronima na Kontovelu, popoldne pa se je predstavil kot literat v župnijski dvorani na Proseku. O njem je govorila prof. Lučka Susič, sam je prebral več svojih pesmi, ženski pevski zbor pod vodstvom Marka Štoke pa mu je v pozdrav zapel nekaj pesmi.

ZAČETEK SEZONE DRUŠTVA SLOVENSКИH IZOBRAŽENCEV

Levo: predavatelj Srečko Gombač o bratih Rusjan; v sredi Caterina Dolcher; desno Inja Smerdel in Janko Boštjančič.

S prvim ponedeljkom v oktobru je Društvo slovenskih izobražencev začelo letošnjo sezono ponedeljkovih kulturnih srečanj v Peterlinovi dvorani v strogem središču mesta. Prvi večer so v društvu posvetili bratoma Edvardu in Josipu Rusjanu, znamenitima pionirjema letalstva. O njiju je predaval Srečko Gombač, ki je svojemu prikazu Rusjanovih dal naslov "Nebo nad Primrosko". Naslednji ponedeljek, 10. oktobra, je bila gost večera državljanova branilka za Furlanijo Julijsko krajino pravnica Caterina Dolcher. V ponedeljek, 17. oktobra, je društvo posvetilo večer Pivški kotlini - deželi presihajoči jezer. Na večeru, pri katerem so predstavili tudi zbornik, sta sodelovala etnologinja Inja Smerdel in publicist Janko Boštjančič. V ponedeljek, 24. oktobra, so predstavili Rebulov zbornik, ki ga je ob avtorjevi 80-letnici in v sodelovanju s Slavističnim društvom in Goriško Mohorjevo izdala Mladika. Zbornik so predstavili uredniki in sodelavci Lojzka Bratuž, Marija Pirjevec, Kajetan Gantar in Igor Škamperle. Na večeru je bil prisoten tudi pisatelj Alojz Rebula, ki je rad odgovarjal na vprašanja o svojem pisateljskem delu in življenjskem pogledu na svet. Zadnji ponedeljkov večer 31. oktobra so v društvu posvetili osebnosti Rajka Ložarja in predstavili zbornik Pretrgane korenine, ki je izšel ob simpoziju ob njegovi stoletnici. Življenje in delo Rajka Ložarja sta predstavila dr. Jože Velikonja in sourednica zbornika Helena Ložar - Podlogar. Ponedeljkovi večeri v Peterlinovi dvorani na Donizetijevi ulici v Trstu se bodo vrstili redno vsak ponedeljek do konca junija prihodnjega leta.

Od leve: Igor Škamperle, Lojzka Bratuž, Alojz Rebula, Marija Pirjevec in Kajetan Gantar na predstavitvi Rebulovega zbornika. Desno: dr. Jože Velikonja, Helena Ložar - Podlogar in Ivo Jevnikar.

Vladimir Kos v Trstu

V nedeljo, 30. oktobra je bil na obisku v Trstu misijonar, teolog in pesnik Vladimir Kos, ki že dolgo let deluje na Japonskem. Bil je gost društva Rojanski Marijin dom v Rojanu. Občinstvu ga je predstavila Dorica Žagar, nato je sam obširno poročal o svojem, Matejka Peterlin pa je prebrala nekaj njegovih pesmi.

Misijonar na Japonskem, teolog in pesnik Vladimir Kos. Levo: Matejka Maver med prebiranjem njegovih pesmi.

NOVA SEZONA SSG - PREDSTAVE IN NAGRADE

Slovensko stalno gledališče v Trstu je kot vabilo v novo sezono konec septembra postavilo na oder satirično predstavo Sergeja Verča in Borisa Kobala Zafrkon.

Prvo domačo premiero je SSG imelo 18. novembra z Dürenmattovo dramo Romulus Veliki v režiji Diega de Bree.

Dne 22. novembra je bil na vrsti prvi Pesniški večer nove sezone. Vodil ga je Janko Petrovec, gost pa je bil pesnik Iztok Geister. Iz njegovih del sta recitirala Maja Blagovič in Vladimir Jurc.

V tej sezoni je umetniški vodja SSG Marko Sosič, ravnatelj Tomaž Ban, predsednik upravnega odbora pa Boris Kuret.

Na 40. Borštnikovem srečanju v Mariboru je 26. oktobra prejela najvišje priznanje za življenjsko delo slovenskih igralcev, Borštnikov prstan, dolgoletna članica SSG Miranda Caharija.

Član SSG Vladimir Jurc pa je na 11. mednarodnem festivalu otroških predstav poklicnih gledališč Zlata palčica v Ljubljani 9. oktobra prejel nagradi za priredbo in za režijo dela Ptička smejalca na besedilo Miroslava Košute.

MURKOVE NAGRADE

Etnologinja Vesna Guštin Grilanc iz Repna je za svoje plodno publicistično in organizatorsko delo od Slovenskega etnološke društva v Ljubljani 19. oktobra prejela Murkovo listino.

Dobitnica najvišje stanovske nagrade za dosežke v etnologiji, Murkove nagrade za leto 2004, pa je bila Inja Smerdel. Murkovo priznanje za leto 2004 je prejel Zmago Šmitek.

DR. MILICA KACIN WOHINZ 75-LETNICA

Najvidnejša preučevalka polpretekle primorske zgodovine in soproedsednica nekdanje slovensko-italijanske komisije zgodovinarjev dr. Milica Kacin Wohinz je 13. oktobra obhajala 75. rojstni dan. Lani je Goriška Mohorjeva družba poskrbela, da so s knjigo prevedenih esejev Vivere al confine tudi italijanski bralci lahko vsaj nekoliko spoznali njen bogati opus.

Dr. Anton Jamnik pomožni škof

Papež Benedikt XVI. je 15. novembra imenoval za novega ljubljanskega pomožnega škofa 44-letnega profesorja filozofije na Teološki fakulteti in direktorja Zavoda sv. Stanislava v Šentvidu pri Ljubljani dr. Antona Jamnika.

Jamnik je doma iz župnije Dobropolje-Videm. V duhovnika je bil posvečen leta 1987 v Ljubljani, kjer je leta 1997 tudi doktoriral iz teologije. V letih 1990-94 je bil tajnik nadškofa Alojzija Šuštarja. Leta 2000 je predaval v Dragi o problematiki sprave.

Dr. Anton Jamnik predavatelj na Dragi 2000.

PEVSKI REVIIJI

Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice je 47. Cecilijanko priredila 19. in 20. novembra v Kulturnem centru Lojze Bratuž. Posvetila jo je 100-letnici rojstva skladatelja Ubalda Vrabca. Nastopilo je 16 zborov iz Goriške, Tržaške, Koroške in matične Slovenije. Na prvem koncertu je spregovoril David Bandelli, na drugem je bila govornica Franka Padovan.

Tudi Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta je svojo 40. revijo posvetila Vrabčevemu jubileju. Revija *Pesem jeseni* je bila na sporedu 26. novembra v Prosvetnem domu na Opčinah. Po uvodnem nastopu združenega zbora ZCPZ se je zvrstilo še osem sestavov. Podelili so tudi nekaj priznanj. Tako je Berta Vremec prejela priznanje Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti. Fantje izpod Grmade pa so bili nagrajeni za 40. nastop na reviji. Slavnostni govornik je bil Marko Tavčar.

40. revija *Pesem jeseni* na Tržaškem. Levo: Fantje izpod Grmade; desno: Marko Tavčar izroča Berti Vremec priznanje Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti.

UMRL PESNIK DANE ZAJC

Dne 20. oktobra je umrl pesnik, dramatik, mladinski pisatelj in esejist Dane Zajc. Rodil se je 26. oktobra 1929 v Zgornji Javoršici pri Moravčah. Med vojno je izgubil dva brata v partizanih in nacisti so mu požgali domačijo. Njega pa so komunisti leta 1951 zaprli in izključili iz gimnazije, ki jo je končal kot privatist šele leta 1958, ter mu prepovedali vpis na univerzo. Do upokojitve leta 1989 je tako delal v Pionirski knjižnici v Ljubljani.

Poezijo je začel objavljati leta 1948. Dejaven je bil v skupini kritičnih ustvarjalcev, ki je v Slovenijo vpeljala eksistencializem in se je zbirala okoli revij *Beseda*, *Revija 57* in *Perspektive*. Prvo zbirko, *Požgana trava*, je v samozaložbi izdal leta 1958. Uveljavil se je kot eden izmed najpomembnejših pesnikov in dramatikov. Prejel je več nagrad, leta 1993 je postal izredni, leta 1997 pa redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. V letih 1991-95 je bil predsednik Društva slovenskih pisateljev.

NAKLADA AMERIŠKE DOMOVINE IZ CLEVELANDA

Tednik *Ameriška domovina* iz Clevelanda je 29. septembra objavil podatke o svoji nakladi. Nekdanji sloviti dnevnik, ki ima danes angleški in slovenski del, tiskajo v 2.680 izvodih. Izmed teh jih je prodanih 2.523.

UMRL DR. MATE ROESMAN

V Clevelandu je 27. oktobra po dolgi bolezni umrl javni delavec in vidni borec za samostojno slovensko državo dr. Mate Roesmann. Rodil se je leta 1920 v Vevčah pri Ljubljani. Pravo je študiral v Ljubljani, Gradcu in ZDA. Že doma je bil predsednik akademskega kluba *Zarja*, v Avstriji pa predsednik begunskih akademikov na graški univerzi. V zdomstvu je bil dolga leta predsednik Slovenskega državnega gibanja, za katerega je veliko pisal v Slovensko državo v Torontu in tudi nastopil v Dragi leta 1989. V Clevelandu je bil predsednik Slovenske pristave, nato Ameriškega slovenskega sveta, ki je odigral pomembno vlogo zlasti v času oblikovanja slovenske države.

DUŠAN JAKOMIN IN DAMJAN PAULIN ODLIKOVANA

Slovenski predsednik Janez Drnovšek je 25. oktobra v predsedniški palači v Ljubljani vročil vrsto visokih državnih odlikovanj. Red za zasluge sta prejela tudi zamejska javna delavca - dolgoletni predsednik Zveze slovenske katoliške prosvete v Gorici, publicist in javni delavec Damjan Paulin ter slovenski dušni pastir v Škedenju, časnikar in kulturni delavec Dušan Jakomin. Zlati red za zasluge so prejeli Slovenska kulturna akcija iz Argentine, ki jo je na slovesnosti zastopal pisatelj Zorko Simčič, pesnik Venko Taufer in fizik Janez Strnad.

ZLATOMAŠNIK VILJEM ŽERJAL

Župnik v Gabrjah in Rupi Viljem Žerjal je 9. oktobra daroval svojo zlato mašo. Posvečen je bil namreč 10. oktobra 1955 v Rimu, kjer je na Gregorijani tudi dosegel magisterij iz teologije in filozofije. Rodil se je sicer 12. februarja 1929 v Pliskovici, vendar je do odhoda na Goriško (leta 1992) živel in plodno delal med tržaškimi verniki in na slovenskih šolah v Trstu.

Umrl je dr. Filibert Benedetič

Dne 13. oktobra je v Gorici preminil vidni zamejski kulturni in javni delavec dr. Filibert Benedetič. Rodil se je 17. februarja 1935 v ladjedelnem mestu Tržič, kjer se je tudi šolal, učiteljišče je nato opravil v Gorici, univerzo pa v Benetkah. Najplodnejša leta je preživel v Trstu, po upokojitvi pa se je naselil v Gorici.

foto KROMA

Pisal je poezijo (zbirka *Razpoke* je izšla leta 1966), razprave, eseje, dramska dela za gledališče in radio ter prevajal.

S Slovenskim stalnim gledališčem je začel sodelovati leta 1954, deset let kasneje je bil v njem nastavljen, v letih 1967-78 je bil ravnatelj SSG, pozneje pa član in predsednik njegovega upravnega odbora.

V času velikih reform družbe RAI je bil v letih 1978-98 ravnatelj slovenskega programskega oddelka Radia Trst A in leta 1995 doživel dolgo pričakovano uvedbo slovenskih televizijskih oddaj.

Dr. Benedetič je do konca zavzeto sodeloval v javnem življenju Slovencev v Italiji. Dejaven je bil v vrsti organizacij, tako tudi v vodstvih nekdanje slovenske komponente Socialistične stranke Italije, ki jo je zastopal kot svetovalec v tržaškem občinskem svetu v letih 1978-82, ter Slovenske kulturno gospodarske zveze.

KIP ZA ALBERTA KLUNA

Na nabrežju v Kopru so 15. oktobra odkrili doprorni kip partizanskemu borcu, vojaškemu častniku in plodnemu zgodovinopiscu polkovniku Albertu Klunu. Kot prekomorec si je zadal življenjsko nalogo, da opiše medvojno pot domoljubnih primorskih fantov (a tudi istrskih Hrvatov), ki so jih Italijani mobilizirali, a so našli način, da so se borili za osvoboditev domovine. Napisal je celo vrsto knjig o prekomorskih enotah in dajal pobude za postavljanje spomenikov padlim doma in na tujem. Zaslužen je bil tudi za priznanje socialnih pravic prekomorcev in za zavračanje ideološko obarvanih predsodkov tako do prekomorcev kot do primorskih padalcev. Zato je tudi bil pobudnik za postavitve kipa, ki ga je oblikoval Zmago Posega, preživeli primorski padalec Ciril Kobal. Osrednji govornik je bil Jože A. Hočevar.

50-LETNICA KD IVAN TRINKO

Dne 2. oktobra sta bila v Čedadu ob 50-letnici ustanovitve Kulturnega društva Ivan Trinko slavnostni občni zbor na društvenem sedežu in koncert v gledališču Ristori. Trenutno je predsednik društva Miha Obit.

GLEDALIŠKI VRTILJAK

V nedeljo, 23. oktobra je v okviru Gledališkega vrtiljaka, ki ga prireja Radijski oder v dvorani Marijinega doma pri Sv. Ivanu, otroke razveselila lutkovna predstava "O kuri, ki je izmaknila pesem". Igrico je pripravilo Lutkovno gledališče iz Maribora.

RADGONA: KO NI VEČ MEJA

V Pavlovi hiši v Potrni pri Radgoni, ki je kulturno središče Slovencev na avstrijskem Štajerskem, je Svetovni slovenski kongres 21. in 22. oktobra priredil 4. strokovno-znanstveni posvet Ko ni več meja. Posvečen je bil spoznavanju razmer, v katerih živi tamkajšnja skupnost, in razpravi o tem, kaj krepi slovensko identiteto mladih zamejcev zunaj šole.

Uvodno predavanje sta imeli mladi tržaški raziskovalki Maja Mezgec in Zaira Vidali, ki sta predstavila izsledke raziskave SLORI-ja med vsemi slovenskimi višješolci v Trstu in Gorici. O različnih vidikih obravnavane problematike pa so nato imeli referate predstavniki Slovencev iz Avstrije, Italije, Madžarske in matic. Glede Slovencev v Italiji so govorili: Ivo Jevnikar in Marino Marsič o vlogi kulturnih društev, Bogdan Kralj, Silvan Kerševan in Nataša Komac o glasbenem šolstvu, Nadja Maganja Jevnikar o vlogi katoliške Cerkve, Jurij Kuferšin pa o vlogi športa.

Ob koncu so udeleženci, med katere so ob otvoritvi prišli tudi zastopniki slovenskih oblasti, sprejeli še povzetke in sklepe.

PRIZNANJE ALOJZU REBULI

Koprska škofija je 28. oktobra podelila svoje najvišje priznanje, škofijsko odličje sv. Jožefa delavca, tržaškemu pisatelju Alojzu Rebuli za roman *Nokturno za Primorsko*, ki sta ga lani izdali celjska Mohorjeva in tržaška Mladika. Knjiga je že prejela nagrado Kresnik, po besedah kopskega škofa msgr. Metoda Piriha pa je enkrat spomenik primorskim duhovnikom.

SLAVISTIČNI KONGRES

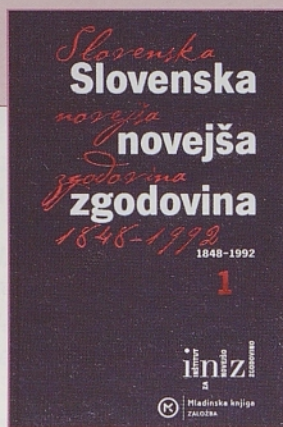
V Lendavi je bil 6. in 7. oktobra Slavistični kongres, ki so mu dali naslov Vloga meje. Priredilo ga je Slavistično društvo Slovenije, ki mu predseduje Miran Hladnik. Še pred začetkom kongresa je izšel zbornik s predavanji.

25. HVALEŽNICA

V tržaški stolnici sv. Justa je Slovensko pastoralno središče, ki ga vodi kanonik Marij Gerdol, 13. novembra priredilo že 25. Hvaležnico, torej srečanje slovenskih vernikov tržaške škofije s škofom in duhovniki ob zahvalni nedelji. Ob škofu msgr. Evghenu Ravignaniju je somaševalo osem duhovnikov. Pel je združeni pevski zbor Zveze cerkvenih pevskih zborov iz Trsta pod vodstvom Edija Raceta in ob orgelski spremljavi Tomaža Simčiča, prisotne so bile narodne noše in skavtinje ter skavti. Pred mašo in po njej so prvič pri Sv. Justu nastopili tudi naši pritркоvalci.

NOVI VELEPOSŁANIK V RIMU

Za novega slovenskega veleposlanika v Rimu je bil imenovan znani romanist, pisatelj in prevajalec prof. Andrej Capuder, ki je bil v prvi slovenski demokratični vladi že minister za kulturo, v letih 1993-97 pa veleposlanik v Parizu.

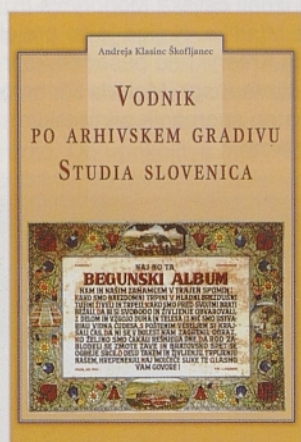
Slovenska novejša zgodovina

Inštitut za novejšo zgodovino iz Ljubljane je pri Mladinski knjigi izdal knjigo v dveh zvezkih Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije. 1848-1992.

Delo, ki šteje skupno 1511 strani in je bogato ilustrirano ter opremljeno s kazali, viri in drugim znanstvenim aparatom, so - z eno samo izjemo - napisali sedanji in nekateri bivši raziskovalci Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani, skupno 24 avtorjev. Nastajalo je od leta 1997 pod vodstvom donedavne direktorice INZ dr. Jasne Fischer. Razdeljeno je na štiri velika poglavja: Avstrijska doba 1848-1918 (urednika Jasna Fischer in Žarko Lazarevic), Doba prve Jugoslavije 1918-1941 (urednika Ervin Dolenc in Jurij Perovšek), Druga svetovna vojna na Slovenskem 1941-1945 (urednik Bojan Godeša) in Doba druge Jugoslavije 1945-1992 (urednika Zdenko Čepič in Aleš Gabrič).

Ne gre le za politično, temveč tudi za kulturno, gospodarsko in socialno zgodovino, ki naravno zajema tudi zamejstvo in izseljenstvo. O mejnih in manjšinskih vprašanjih sta v številnih razdelkih pisali Milica Kacin Wohinz in Nevenka Troha.

Ne gre le za politično, temveč tudi za kulturno, gospodarsko in socialno zgodovino, ki naravno zajema tudi zamejstvo in izseljenstvo. O mejnih in manjšinskih vprašanjih sta v številnih razdelkih pisali Milica Kacin Wohinz in Nevenka Troha.

Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica

Arhiv Republike Slovenije je na 148 straneh objavil knjigo s popisom izredno bogatih arhivskih fondov, ki jih je vse življenje zbiral, pretežno v zdomstvu reševal propada ali pa prevzemal od dosedanjih hranilcev ter prepeljal v slovensko prestolnico, kjer bodo na voljo strokovni javnosti, soustanovitelj in ravnatelj Inštituta Studia slovenica dr. Janez Arnež.

Knjižico Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica je pripravila arhivistka Arhiva RS Andreja Klasinc Škofljanec, ki to gradivo od leta 1999 postopoma ureja na sedežu inštituta, ki je od leta 1993 v Šentvidu pri Ljubljani. Napisala je tudi spremno besedo, o problematiki zbiranja slovenskega arhivskega gradiva po svetu pa je napisal uvodni sestavek sam dr. Arnež.

Gre le za okvirni, a natančni popis 124 fondov, ki skupno obsegajo 93,3 tekočih metrov gradiva, ki se še naprej množi. Gre za izredno kulturno in zgodovinsko bogastvo. Najbolj dragoceni fondi so pisne zapuščine vodilnih politikov Slovenske ljudske stranke v zdomstvu, gradivo iz povojnih begunskih taborišč, gradivo o izseljenjskih skupnostih in posameznih osebnostih.

Ob arhivu ima Inštitut Studia slovenica še 40.000 knjig in nekaj sto zbirk periodike ter celo vrsto muzejskih predmetov.

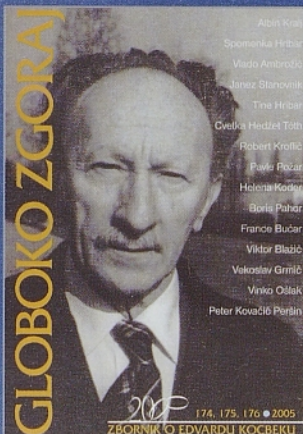
ZORKO PELIKAN VODJA URADA ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

Dosedanji konzul v Trstu Zorko Pelikan je 1. decembra nastopil kot državni sekretar pri predsedniku vlade in novi vodja Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu v Ljubljani. Nasledil je Franca Pukšiča, ki je že pred meseci odstopil in se je vrnil v parlament.

Pelikan, ki je Primorec in poročen z zamejsko Slovenko, odlično pozna zamejsko in izseljensko stvarnost. V Bajukovi vladi leta 2000 je že vodil Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu.

Kocbekova 2000

*Revija 2000 je svoje številke 174-176 izdala v obliki zbornika o Edvardu Kocbeku z naslovom **Globoko zgoraj**. Na 331 straneh so v razdelkih **Pogledi na križarsko gibanje, Pogledi na Kocbeka politika, Pogledi na Kocbeka misleca, Spomini in Pogovori z Edvardom Kocbekom** objavljeni prispevki 15 avtorjev.*

PRIMORSKI DNEVI NA KOROŠKEM

Letošnji 12. Primorski dnevi na Koroškem so potekali na raznih krajih Koroške v dneh od 16. do 23. oktobra. V nedeljo, 16. oktobra, so v farni dvorani v Selah nastopili igralci iz Štandreža z igro Stara garda. Naslednji dan pa so v prostorih Zveze bank v Celovcu odprli slikarsko razstavo bratov Davida in Marka Faganela. V torek, 16. oktobra, je bila v Katoliškem domu Sodalitas v Tinjah na sporedu okrogla miza z naslovom "Ali se zaveda Republika Slovenija odgovornosti do zamejskih Slovencev?" Pri pogovoru so sodelovali Sergij Pahor, Damjan Terpin, Rudi Pavšič, Marjan Sturm, Matevž Grilc in Vladimir Smrtnik ter Janez Kramberger in Franc Pukšič kot predstavnika Republike Slovenije. V petek zjutraj so na Slovenski gimnaziji v Celovcu ter na Višji šoli za gospodarske poklice v Št. Petru prikazali film "Sprehod z baronom in drugimi imenitnimi Slovenci", ki ga je slovenska RTV posnela po scenariju in knjigi pisateljice Eveline Umek. Isti dan zvečer je bilo v Dobrli vasi srečanje glasbenih šol, in sicer Glasbenega centra Emil Komel iz Gorice, Glasbene matice iz Trsta in Slovenske glasbene šole na Koroškem. Letošnje kulturne dneve na Koroškem so sklenili pevci kulturnega društva Igo Gruden iz Nabražine, ki so pod vodstvom Janka Bana izvedli kantato Adija Daneva na besedilo Aleksija Pregarca. Nastop so imeli v Kulturnem domu KUMST v Žitari vasi. Letošnja kulturna izmenjava med Korošci in Primorci je bila že triindvajseta. Prihodnje leto pa bodo koroški kulturniki in prosvetarji že štirinajstič obiskali Primorsko. Koroške oziroma Primorske kulturne dneve, ki se izmenično odvijajo na Primorskem in na Koroškem, prirejajo Krščanska kulturna zveza iz Celovca, Zveze slovenske katoliške prosvete iz Gorice in Slovenska prosveta iz Trsta.

Levo: okrogla miza o zamejskih Slovencih v Tinjah. Na desni: pisateljica Evelina Umek na prikazu filma "Sprehod z baronom in drugimi imenitnimi Slovenci". Ravnatelj Miha Verbinc se avtorici zahvaljuje za obisk na gimnaziji.

Ocene

KNJIGE

TAMARA GRIESSER-PEČAR CERKEV NA ZATOŽNI KLOPI Družina, Ljubljana 2005

Avtorica zgodovinske knjige, o kateri danes poročamo, dr. Tamara Griesser Pečar, nikakor ni novinka v svoji stroki. Za sabo ima več del, pretežno v nemščini, tako uspešnico o zadnji avstrijski cesarici Ziti (pevedena je celo v japonsščino), o znanem avstrijskem mirovnem poskusu v prvi svetovni vojni, o državljanjski vojni v Sloveniji. V slovenščini pa je izdala knjigo o Rožmanovem procesu, življenjepis škofa Stanislava Leniča ter zdaj knjigo o položaju slovenske katoliške Cerkve pod komunističnim režimom, ki je pravkar izšla z naslovom: *Cerkev na zatožni klopi*. Naslov je precizen s podnaslovom: *Sodni procesi, administrativne kazni, posegi "ljudske oblasti" v Sloveniji od 1943 do 1960*.

Beseda o sami avtorici: dr. Tamara Griesser-Pečar je po rodu Ljubljanka, začetno izobrazbo je dobila v slovenskih šolah od Ljubljane do Kopra, potem pa ji je bila dana možnost svetovljanskega izobraževanja od New Yorka in Pariza do Dunaja, kjer je tudi diplomirala z disertacijo *Stališče slovenske deželne vlade do Koroške 1918-1920*.

Knjiga *Cerkev na zatožni klopi* predstavlja tako po pomembnosti tematike kakor po obsegu (malo manj kot osemsto strani) vrh avtoričinega zgodovinskega dela. Spremno besedo ji je napisal slovenski cerkveni zgodovinar France Dolinar, ki je svoje misli strnil v ugotovitve: "Desetletje po drugi svetovni vojni sodi med najbolj sramotno obdobje sodne prakse v Sloveniji in Jugoslaviji. Tretje, neodvisne veje oblasti v tem obdobju v Sloveniji praktično ni bilo... Scenarije sodnih procesov je določala Partija, namen procesov

pa je bil prozorno jasen: zlomiti Cerkev kot edino ustanovo, ki je Partija še ni v celoti nadzirala."

Avtorica v svojem uvodu pa pravi, da je njeno delo samo prvi poskus, ker da ta tematika doslej še ni bila zgodovinsko obdelana in da se omejuje na čas do Odredbe Izvršnega sveta Ljudske skupščine SRS za izvrševanje Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti 14. junija 1961. Pri tem poudari, da je bilo to obdobje popolne brezpravnosti Cerkve in največjega fizičnega in psihičnega obračunavanja s predstavniki katoliške Cerkve v Sloveniji.

Ni bilo lahko organizirati ogromno gradivo, ki se je avtorici nabralo iz številnih arhivov, dosjejev Udbe, iz sodnih spisov različnih sodišč, pa tudi iz osebnih pričevanj. Prvo razdelitev je naredila med dobo okupacije (vanjo spadata na primer kočevski in cerkniški proces) ter med povojno dobo, se pravi petnajstletjem 1945-1960.

Snov tega obdobja je avtorica razporedila v naslednje vsebinske sklope: *Kazenski procesi*, ki zajemajo okrog 600 strani knjige, *Upravni posegi in upravno kaznovanje duhovnikov, Slovenska škofa in "ljudska oblast" ter Semenišče*.

Kar se tiče prvega sklopa *Procesi*, bi morali navesti naslove kar 20 poglavij, s katerimi je avtorica procese kvalificirala, kakor na primer Božični proces, Rožmanov proces, Proces zaradi delovanja med vojno, zaradi rušenja obstoječe državne ureditve itd. Pod temi poglavji se v Kazalu imensko vrstijo dolgi sezname obsojenih duhovnikov. Tako se na primer pod poglavjem *Proces zaradi delovanja med vojno* zvrsti kar 32 imen, med katerimi je tudi ime poznejšega ljubljanskega nadškofa Jožeta Pogačnika. Posebej je omeniti poglavje *Primorska*, kjer sta obdelana dva znana primera nasilja, Lanišče s surovim pogromom, kjer je za las ušel smrti danes božji služabnik dr. Jakob Ukmar, ter s prav tako brutalnim izgonom dr. Franca Močnika iz

Solkana. Nekateri procesi odkrivajo svojo absurdnost že s svojo kvalifikacijo kakor na primer *Spovedna molčečnost, Kaznivo dejanje zoper obče zdravje, Posmeh ljudski oblasti*. Seveda med delikti ni manjkalo *Vzbujanje verske nestrpnosti* ali *Zloraba svobode opravljanja verskih opravil*. Posebno poglavje je posvečeno preganjanju ženskih redov. Knjiga ima tudi svoje dramatične viške, tako na primer v sklopu *Slovenska škofa in ljudska oblast* z zažigom škofa Antona Vovka, in prav tako v sklopu *Semenišče*, kjer se spet zvrsti nekaj znanih imen, tako na primer poznejših škofov Perka in Krambergerja. Knjiga na koncu navaja Vire in literaturo.

Gre, kot je razvidno, za ogromno zbiralsko delo, ob katerem se je treba samo pokloniti avtoričini izredni temeljitosti, njeni težnji po objektivnosti - tako na primer ne zamolčuje dejstva, da so bili med konfidenti Udbe tudi duhovniki - ob tem pa umirjeni distanci, s katero se te grozljive snovi loteva. Bralec odlaga knjigo z vtisom, da ni neki režim nikjer bolj pokazal svojega podčloveškega obraza kakor v tej publikaciji. Impozantno knjigo je izdala založba Družina, lektorirala pa jo je Marija Bratina.

A. R.

LEKSIKONI CERKVA NA SLOVENSLEM Celje, Mohorjeva družba, 2004

Razne organizacije in posamezniki so se že vrsto let trudili zbrati fotografije vseh cerkva v Sloveniji. (Iz pridige škofa msgr. Andreja Glavana je pri nas približno toliko cerkva, kolikor metrov je visok naš najvišji vrh Triglav - 2864.) To in še več bo končno uspelo založbi Mohorjeva družba iz Celja, ki je ob subvenciji Ministrstva za kulturo RS pričela z resnim delom.

Leksikoni cerkva na Slovenskem so vodniki po zgodovini in kulturni de-

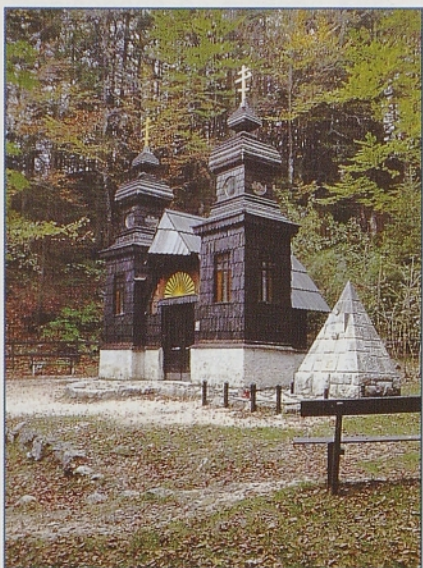

Od leve: Sv. Martin, Slivje pri Brkinih; Sv. Kancijan in tovariši v Škocjanu; Sv. Katarina, Štjak (vse slike: C. Velkovrh).

diščini katoliških cerkva na Slovenskem. Njegov namen je predstavitev umetnosti v cerkvah in njihove zunanje arhitekture iz vseh različnih obdobj njihovega nastajanja.

Sv. Bolfenk na Pohorju.

Ruska kapelica Matere Božje pod Vrščem; desno, Sv. Martin, Šmartno.

Opisi posameznih cerkva so v leksikonih zbrani po dekanijah, kakor so bile določene z zadnjo reformo cerkvenih meja pred letom 2000. Med njimi je v koprski škofiji 11 dekanij, v mariborski 28 (v šestih naddekanijah) in v ljubljanski 23 (v šestih arhidiakonatih), ali skupaj 62 dekanij. Naj jih navedemo po abecednem redu:

Koper: Dekani, Idrija-Cerkno, Ilirska Bistrica, Kobarid, Koper, Kraška, Nova Gorica, Postojna, Šempeter, Tolmin, Vipavska.

Ljubljana: Cerknica, Črnomelj, Domžale, Grosuplje, Kamnik, Kočevje, Kranj, Leskovec, Litija, Novo mesto, Radovljica, Ribnica, Šenčur, Škofja

Loka, Trebnje, Trzič, Vrhnika, Zagorje, Žužemberk ter v Ljubljani: Center, Moste, Sentvid in Vič/Rakovnik.

Maribor: Braslovče, Celje, Dravograd, Dravsko polje, Gornji Grad, Jarenina, Kozje, Laško, Lenart v Slovenskih goricah, Lendava, Ljutomer, Maribor, Mežiška dolina, Murska Sobota, Nova Cerkev, Ptuj, Radlje, Rogatec, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Stari trg, Šaleška dolina, Šmarje pri Jelšah, Velika Nedelja, Videm ob Savi, Vuzenica, Zavrč in Žalec.

V uvodnem delu vsake knjige je objavljena zgodovina dekanije v nadaljevanju pa pregled sakralne umetnosti na tem področju. Cerkve in druge pastoralne enote vsake dekanije so razvrščene po abecednem vrstnem redu župnij. Opisana je zgodovina, lega in tloris, zunanjsčina in popolni opis notranjih umetnostnih spomenikov. Natisnjene pa bodo tudi fotografije zunanjsčine vseh cerkva. Ob koncu vsake knjige bodo objavljena tudi kazala umetnikov, umetnih obrtnikov in delavnic, ki so izdelali popisana umetniška dela v cerkvah, kazala zavetnikov cerkva in oltarjev ter ikonografsko kazala popisanih podob.

Knjige bodo izhajale po takem vrstnem redu, kot bodo njihovi avtorji pripravljali besedni in slikovni material. Doslej je izšlo že pet knjig, ki vsebujejo podatke za cerkve štirih dekanij, in to Gornji Grad in Žalec ter Šempeter pri Gorici in Vipava (2 knjigi).

Ciril Velkovrh

Versko življenje Slovencev v Švici in Liechtensteinu (III. del)

Kot je razvidno iz opisanega delovanja, je življenje Slovencev v Švici zelo pestro. Na raznih prireditvah so nastopali otroci s petjem, igranjem in deklamiranjem. Pri številnih mašah je sodeloval dekliški pevski zbor iz Züricha pod vodstvom s. Avrelije. Leta 1986 je bila v Oltnu ustanovljena manjša folklorna skupina "Encijan", ki je nastopila na proslavi matinskega dne v Schönenwerdu in Zürichu in še na drugih prireditvah. Naj omenim, da je ta mlada folklorna skupina sodelovala tudi na prireditvi mednarodnih plesnih skupin v Obfeldnu 25. junija 1988, v sprevedu ob 50-letnici vladanja kneza v Liechtensteinu avgusta 1988, na romanju v Einsiedelnu septembra 1988 in na martinovanju v Biberistu.

Župnik Damijan Frlan v januarski številki leta 1991 je napisal nekaj besed o svojem delovanju v Švici:

"Spoštovane moje bralke in bralci! Nisem ne velik in ne obširen, zato vam tudi postrežem z razmeroma malo. Kljub majhnosti pa sem že dopolnil svojih 7 let. Prva tri leta sem hodil po Solothurnskem področju, potem sem zaradi določenih okoliščin razširil svoje območje za 4 leta na vso Švico, zdaj - ob vstopu v 8. leto - pa sem dobil brata. On bo opravljal svoje delo na Züriškem področju, jaz pa bom zopet skrbel le za Solothurnsko. Razna važnejša obvestila bova redno posredovala drug drugemu, tako da boste o vsem potrebnem sproti obveščeni. Bodimo si še naprej dobri prijatelji, in če me boste radi in redno brali, boste lahko vedno na tekočem z "vsem", kar vam bom vsak mesec poročal. Pozdravljeni."

Kot je razvidno iz navedenega članka, sta od leta 1991 dve izdaji Kažipota, ki sta redno spremljali versko in kulturno življenje v Švici živčnih Slovencev. Omeniti moramo tudi, da so Slovenci v Švici radi pomagali revnim otrokom v Sloveniji. Tako je 17. decembra 1991 v Zürichu bila odposlana okrog 4 tone težka pošiljka, ki je predstavljala božični dar otrokom beguncem in odraslim v Sloveniji ter ostalim socialno ogroženim slovenskim otrokom in odraslim.

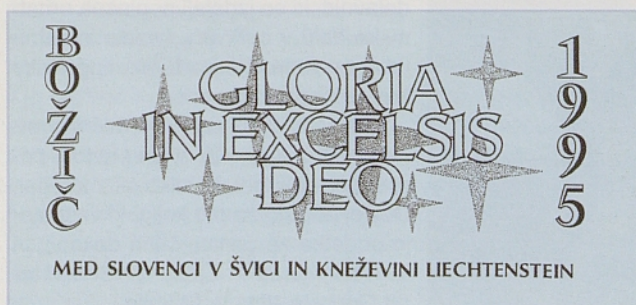
Posebej so pripravili božična darila slovenskim otrokom, ki so svoje očete izgubili v boju za Slovenijo.

V tretji številki Kažipota iz leta 1992 za solothurnsko področje je kratek pregled delovanja slovenskih društev v Švici v letu 1991. Najaktivnejša je folklorna skupina "Encijan", ki je v letu 1992 nastopila kar štirinajstkrat, moški kvintet "Kranjci" iz Oltna je nastopil šestkrat, mešani komorni zbor "Slovenija" in dekliški duo-trio iz Züricha pa sta nastopila petkrat.

V peti številki Kažipota iz leta 1992 za züriško področje je poročilo o pomoči beguncem v Sloveniji, predvsem otrokom. Iz daljšega poročila objavljamo sledeče:

"Drugo pošiljko je spremljala Zdenka Pompe. Ob tej priliki je obiskala begunsko šolo s 400 učenci v Piranu. Solznih oči je zrla te otroke, oropane brezskrbnega otroštva, in v srcu sklenila, da jim bo namenjala še posebno skrb in ljubezen. Tako se je odločila, da bo pomagala z zbiranjem denarnih prispevkov in tako finančno podrpla delovanje šole, ki nosi naslov Osnovna šola BiH, šola prijateljstva - Piran, ki jo zelo uspešno vodi mag. Mustafa Kuštrić. V zahvalni listini med drugim piše: '... Če bi lahko vedeli, kako otroške oči zopet postajajo vesele in srečne, bi vedeli, koliko veselja ste jim naredili s svojimi darili... Hvala vam, ker niste pozabili na naše otroke, katerih otroštvo je postalo žalostno in polno solza in ker zahvaljujoč Vaši humanosti vedo, da še vedno obstajajo dobri ljudje, ki jim bodo pomagali, da ponovno začnejo verjeti v svojo lepšo bodočnost.'"

(se nadaljuje)

Božična publikacija slovenske misije v Švici.

Znamke vseh vrst

Dragi prijatelji misijonov, iskrena hvala za vse znamke in telefonske kartice "Telecom", ki sem jih prejel tekom leta za misijonske potrebe. Še vedno se ta akcija nadaljuje, zato se toplo priporočam vsem tistim, ki bi radi na ta način pomagali našim skrbnim misijonarjem. Moj naslov je:

Franc Saksida, Ul. Biasoletto 125, 34142 Trst - Trieste, Italija.

Obenem pa vsem voščim in želim srečen Božič ter obilo blagoslova in božjega varstva v novem letu 2006.

za smeh in dobro voljo

- Zdaj, ko nočeš več hoditi z mano, mi vrni prstan!

- Zakaj pa, saj na prstanu ne najdem nobene napake.

• • •

- Kaj pravite, gospod, ali je res, da se v zakonu nasprotja med ženo in možem izenačijo?

- O, seveda se! Glejte, moja žena je imela toliko dote kot jaz dolgov.

• • •

- Jože, sram naj te bo, v klubu si pred vsemi nahrulil svojo ženo!

- Držal sem se samo načela, napisanega na plakatu: Klub - vaš drugi dom.

• • •

- Od česa pa je umrl vaš mož, gospa Kobalova?

- Nisem si zapomnila imena bolezni. Ampak zdravniki so trdili, da ni nič posebnega.

• • •

- Obtoženi, plačali boste 1.000 evrov kazni, ker ste žalili svojega soseda. Bi kaj rekli?

- Seveda bi, pa bom rajši molčal. Je predrago...

- Moj mož leta za vsako kiko.

- Moj pa ljubi samo mene.

- Kako to veš?

- Vedno pravi: dovolj te imam za vse življenje.

• • •

Hodila sta po mesečini in nenadoma je ona vprašala:

- Zakaj pa me objameš vedno samo z eno roko?

- Veš, ljubica, nekoč bom kupil avto, pa se moram že zdaj vaditi...

• • •

- Katere domače živali poznaš, Mihec?

- Vse, tovarišica.

- Potem pa mi opiši psa.

- Ne, psa pa nimamo.

Učitelj je razlagal učencem, kako se morajo vesti v primeru požara, in na koncu pripomni:

"Predvsem pa si zapomnite to: če se vam vname obleka, ostanite hladni!"

• • •

Vam je težko vzgajati lastne otroke? Potem si mislite, da niso vaši. Za tuje otroke pa vsi dobro vemo, kako bi jih bilo treba vzgajati...

• • •

Mož in žena sta se sprla. Ko se je on vrnil iz službe, je našel na mizi listek:

- Kosilo imaš v kuharski knjigi na strani 269, večerjo pa na strani 311.

• • •

- Vaša gostilna je pa res vzorna. Nikoli še nisem našel nobenega ščurka v jedi.

- Ga tudi ne boste. Mi jih že v kuhinji ven pomečemo.

• • •

- Popisovalcu si rekel, da imaš višjo izobrazbo, čeprav si končal le osnovno šolo.

- Upoštevaj, da je bila šola, ki sem jo obiskoval, na klancu, razred pa v drugem nadstropju.

MLADIKA V NOVEM LETU 2006

Vsem bralcem in naročnikom sporočamo, da bo Mladika ohranila v novem letu. Vsem, ki bodo naročnino 2006 poravnali do 31. januarja 2006, darujemo po navedene (po razpoložljivosti zaloge posameznih knjig).

Naročnino poravnate lahko po našem poštnem računu s priloženo položnico. Mladike, ulica Donizetti 3 v Trstu od ponedeljka do petka med 9. in 17. uro.

Spominjamo vas, da so naročnine za leto 2006 sledeče: celoletna naročnina za Italijo 24,00 €; naročnina za Slovenijo in druge države 25,00 € (ali enakovreden znesek v tuji valuti); po letalski pošti 30,00 €. Plačniki v tujini lahko plačate s čekom ali po banki na: **Zadružna kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del Carso (t. r. 16916 - SWIFT: CCTSIT2T)**

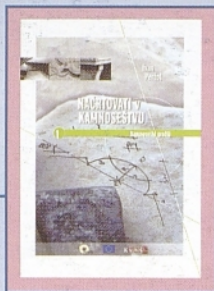

920051719,9

COBISS

DARILO ŠT. 1:

J. Merku:
Okoličanski
bataljon

DARILO ŠT. 2:

I. Pertot: Načrtovati v
kamnoseštvu - 1
Kamnoseški profili

DARILO ŠT. 3:

A. Rebula: Previsna leta

DARILO ŠT. 4:

A. Volk Zlobec:
Babičini metulji

DARILO ŠT. 5:

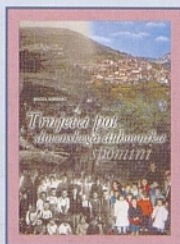
A. Kosmač:
Ricmanje včeraj
in danes

DARILO ŠT. 6:

D. Štoka:
V političnem
vrtincu

DARILO ŠT. 7:

P. Merku:
Slovenska krajevna
imena v Italiji

DARILO ŠT. 9:

A. Kosmač:
Trnjeva pot
slovenskega duhovnika

DARILO ŠT. 8:

P. Parovel:
1400 anni di
contributi storici
del popolo sloveno
alla stabilità, pace e
sicurezza d'Europa

DARILO ŠT. 6:

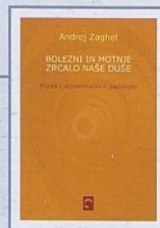
B. Pavletič:
Prarealci

DARILO ŠT. 11:

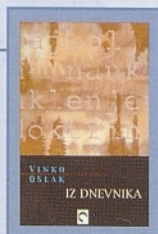
A. Volk Zlobec:
Dogodivščine krave
Rozine

DARILO ŠT. 10:

A. Zaghet:
Bolezni in motnje
zrcalo naše duše

DARILO ŠT. 12:

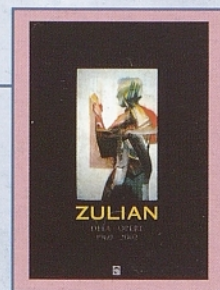
V. Ošlak: Iz dnevnika

DARILO ŠT. 13:

B. M. Pertot:
Pesmi iz pipe

DARILO ŠT. 14:

B. Zulian:
Zulian: dela - opere
1960-2002

M založba
MLADIKA